

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

ФАКУЛЬТЕТ СОЦІОЛОГІЇ ТА УПРАВЛІННЯ

КАФЕДРА СОЦІАЛЬНОЇ ФІЛОСОФІЇ ТА УПРАВЛІННЯ

**Кваліфікаційна робота
бакалавра**

**ПРОГРАМИ СОЦІАЛЬНОЇ ПІДТРИМКИ ТА АДАПТАЦІЇ
ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ В УМОВАХ ВОЄННОГО
ЧАСУ**

Виконала: студентка 4-го курсу,
групи 6.2310-ср-з,
спеціальності 231 «Соціальна робота»,
освітньо-професійної програми
«Соціальна робота»
Д.А. Ланг

Керівник: доцент кафедри політології,
доцент, к. політ. н. Руднева А.О.

Рецензент: доцент кафедри філософії,
публічного управління та соціальної роботи,
доцент, к.н.держ.упр. Заїка О.В.

Запоріжжя – 2024

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

Факультет соціології та управління

Кафедра філософії, публічного управління та соціальної роботи

Рівень вищої освіти бакалавр

Спеціальність 231 «Соціальна робота»

Освітньо-професійна програма «Соціальна робота»

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри філософії, публічного
управління та соціальної роботи

_____ Т.І.Бутченко
« ____ » _____ 2024 року

З А В Д А Н Н Я
НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ СТУДЕНТЦІ

Ланг Дар'ї Андріївни

(прізвище, ім'я, по-батькові)

1. Тема роботи Програми соціальної підтримки та адаптації внутрішньо переміщених осіб в умовах воєнного часу

керівник роботи Руднева Анна Олегівна, к.політ.н. доцент,
(прізвище, ім'я, по-батькові, науковий ступінь, вчене звання)

затверджені наказом ЗНУ від «18» січня 2024 року № 78-с

2. Строк подання студентом роботи 21 травня 2024 року

3. Вихідні дані до роботи Бандурка О. М. Внутрішньо переміщенні особи як вразлива соціально-демографічна група населення : підручник для вищих навч. закл. Київ : Літера ЛТД, 2002. 288 с.; Колпаков В. К. Інтеграція внутрішньо переміщених осіб в приймаючу територіальну громаду : підручник. Київ : Юрінком Інтер, 2013. 872 с.

4. Зміст розрахунково-пояснювальної записки (перелік питань, які потрібно розробити) 1. Дослідити історію програм соціальної підтримки та адаптації внутрішньо переміщених осіб. 2. Проаналізувати понятійно-категоріальний апарат дослідження 3. Визначити принципи та методи дослідження програми соціальної підтримки та адаптації внутрішньо переміщених осіб в умовах воєнного часу. 4. Розкрити категорію внутрішньо переміщених осіб як вразливу соціально-демографічну групу населення. 5. Розглянути міжнародні та вітчизняні програми соціальної підтримки та адаптації внутрішньо переміщених осіб. 6. Дослідити напрями інтеграції внутрішньо переміщених осіб в приймаючу територіальну громаду як одну із ефективних соціальних програм підтримки. 7. Проаналізувати впровадження сучасних програм соціальної підтримки та адаптації внутрішньо переміщених осіб в умовах воєнного часу в Департаменті соціального захисту населення Запорізької міської ради. 8. Розробити рекомендації щодо шляхів впровадження соціальної підтримки та адаптації внутрішньо переміщених осіб в умовах воєнного часу в Україні.

5. Перелік графічного матеріалу (з точним зазначенням обов'язкових креслень)
1 рисунок

6. Консультанти розділів роботи

Розділ	Прізвище, ініціали та посада консультанта	Підпис, дата	
		завдання видав	завдання прийняв
Розділ 1	Руднєва Анна Олегівна, доцент кафедри політології	02.02.2024	02.02.2024
Розділ 2	Руднєва Анна Олегівна, доцент кафедри політології	11.03.2024	11.03.2024
Розділ 3	Руднєва Анна Олегівна, доцент кафедри політології	03.04.2024	03.04.2024

7. Дата видачі завдання 18 січня 2024 року

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів кваліфікаційної роботи	Термін виконання етапів роботи	Примітка
1.	Вибір теми кваліфікаційної роботи	Листопад – грудень 2023	<i>виконано</i>
2.	Бібліографічний пошук	Січень – лютий 2024	<i>виконано</i>
3.	Розробка основних положень роботи	Січень – лютий 2024	<i>виконано</i>
4.	I розділ	Лютий 2024	<i>виконано</i>
5.	II розділ	Березень 2024	<i>виконано</i>
6.	III розділ	Квітень 2024	<i>виконано</i>
7.	Систематизація висновків	Травень 2024	<i>виконано</i>
8.	Нормоконтроль	Травень 2024	<i>виконано</i>

Студент _____ Д.А. Ланг

Керівник роботи _____ А.О. Руднєва

Нормоконтроль пройдено

Нормоконтролер _____ О.С. Маліновська

РЕФЕРАТ

Кваліфікаційна робота складається з 66 сторінок, 56 позицій у списку літератури, 1 рисунка, 2 додатків

СОЦІАЛЬНА РОБОТА, ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНІ ОСОБИ, СОЦІАЛЬНІ ПРОГРАМИ, СОЦІАЛЬНА АДАПТАЦІЯ, ПІДТРИМКА

Мета дослідження: аналіз діючої в Україні системи соціального захисту та впровадження різновид програм соціальної підтримки та адаптації внутрішньо переміщених осіб в умовах воєнного часу, пошук шляхів оптимізації та підвищення ефективності реалізації зазначених програм, розробка на цій основі рекомендацій щодо їх вдосконалення.

Об'єкт дослідження: соціальна робота з внутрішньо переміщеними особами як вразливою категорією населення.

Предмет дослідження: особливості реалізації програм соціальної підтримки та адаптації внутрішньо переміщених осіб в умовах воєнного часу.

Методи дослідження: аналіз, узагальнення, індукція, конкретизація, систематизація, аналогія, аналіз документів.

Гіпотеза: наявні програми соціальної підтримки та адаптації внутрішньо переміщених осіб в умовах воєнного часу в Україні не забезпечують процес ефективної адаптації у приймаючі громади.

Висновки: 1. Дослідження практики програм соціальної підтримки та адаптації внутрішньо переміщених осіб вказує на постійний розвиток і зміни у цій сфері, появи нових викликів.

2. Положення внутрішньо переміщених осіб як вразливої соціально-демографічної групи населення вказує на необхідність спрямованих заходів з соціальної підтримки та адаптації.

3. За результатами проведеного дослідження, ми дійшли до висновку про необхідність постійного оновлення та вдосконалення програм соціальної підтримки та адаптації ВПО. З огляду на постійні зміни у воєнних конфліктах та потребах внутрішньо переміщених осіб, програми соціальної підтримки повинні підлягати постійному моніторингу, оцінці та вдосконаленню.

SUMMARY

The qualification work consists of 66 pages, 56 sources in the list of references, 1 figure, 2 appendices.

SOCIAL WORK, INTERNALLY DISPLACED PERSONS, SOCIAL PROGRAMS, SOCIAL ADAPTATION, SUPPORT

The purpose of research is to analyze the social protection system that exists in Ukraine and implement the various programs for social support and adaptation of internally displaced persons in wartime conditions, to search for ways to optimize and improve the efficiency of the implementation of these programs, and to develop the recommendations for their improvement on this basis.

The object of research is a social work with internally displaced persons as a vulnerable category of the population.

The subject of research is the features of implementation of programs for social support and adaptation of internally displaced persons in wartime conditions.

The research methods include analysis, generalization, induction, concretization, systematization, analogy, document analysis.

Hypothesis: the programs for social support and adaptation of internally displaced persons in wartime conditions existing in Ukraine do not ensure the process of effective adaptation in host communities.

Conclusions: 1. The study of the practice of programs for social support and adaptation of internally displaced persons indicates the constant development and changes in this field, the emergence of new challenges.

2. The situation of internally displaced persons as a vulnerable socio-demographic group of the population indicates the need for implementing the targeted measures for the social support and adaptation.

3. Based on the results of the conducted research, we came to the conclusion that it is necessary to constantly update and improve programs for social support and adaptation of IDPs. Given the constant changes in military conflicts and the needs of internally displaced persons, the social support programs are subject to constant monitoring, evaluation and improvement.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОГРАМ СОЦІАЛЬНОЇ ПІДТРИМКИ ТА АДАПТАЦІЇ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ В УМОВАХ ВОЄННОГО ЧАСУ.....	6
1.1. Історія дослідження програм соціальної підтримки та адаптації внутрішньо переміщених осіб.....	6
1.2. Аналіз понятійно-категоріального апарату дослідження.....	11
1.3 Принципи та методи дослідження програм соціальної підтримки та адаптації внутрішньо переміщених осіб в умовах воєнного часу.....	21
РОЗДІЛ 2. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОГРАМ СОЦІАЛЬНОЇ ПІДТРИМКИ ТА АДАПТАЦІЇ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ В УМОВАХ ВОЄННОГО ЧАСУ.....	26
2.1. Внутрішньо переміщені особи як вразлива соціально-демографічна група населення.....	26
2.2. Міжнародні та вітчизняні програми соціальної підтримки та адаптації внутрішньо переміщених осіб.....	31
2.3. Інтеграція внутрішньо переміщених осіб в приймаючу територіальну громаду як одна із ефективних соціальних програм підтримки.....	39
РОЗДІЛ 3. ПРАКТИЧНІ ОСНОВИ ПРОГРАМ СОЦІАЛЬНОЇ ПІДТРИМКИ ТА АДАПТАЦІЇ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ В УМОВАХ ВОЄННОГО ЧАСУ.....	49
3.1. Аналіз впровадження програм соціальної підтримки та адаптації внутрішньо переміщених осіб в умовах воєнного часу.....	49
3.2. Рекомендації щодо шляхів впровадження соціальної підтримки та адаптації внутрішньо переміщених осіб в умовах воєнного часу в Україні.....	53
ВИСНОВКИ.....	58
СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ.....	60
ДОДАТКИ.....	67

ВСТУП

Актуальність дослідження. З початком тотального нападу Російської Федерації на територію України життя багатьох українців кардинально змінилося. Багатьом із них довелося ризикувати життям і залишити свої домівки. Велика кількість внутрішніх мігрантів всередині країни та за її межами є дуже серйозною соціальною проблемою.

Соціальний захист є необхідною частиною функціонування будь-якої розвиненої держави. Життя кожної людини безпосередньо пов'язане з державою, в якій вона живе. Цей зв'язок обумовлений законодавчими, морально-етичними, релігійними аспектами тощо. Загальний аналіз соціального стану українського суспільства свідчить про те, що основні соціальні ризики досягли масштабів, які можуть становити реальну загрозу національній безпеці держави. В умовах воєнного часу соціальна підтримка та соціальних захист є особливо актуальними, проте водночас є вагомим викликом для держави, оскільки потребує значної кількості ресурсів, кваліфікованих кадрів для реалізації програм соціальної підтримки та адаптації внутрішньо переміщених осіб (далі – ВПО). Саме тому, дослідження особливостей реалізації, впровадження програм соціальної підтримки та адаптації внутрішньо переміщених осіб в умовах воєнного часу, пошук шляхів оптимізації зазначених процесів є особливо важливим та гостроактуальним для української держави та для українського суспільства загалом.

Проблемна ситуація: реалізація програм підтримки та адаптації внутрішньо переміщених осіб (далі – ВПО) в Україні потребує пошуку ефективних механізмів впровадження зазначених програм в умовах воєнного часу, аналізу зарубіжного досвіду, розробки нових напрямів розвитку зазначеної сфери, створення ефективних соціальних програм підтримки та адаптації внутрішньо переміщених осіб в приймаючі громади.

Це дозволить визначити пріоритети в соціальній політиці стосовно внутрішньо переміщених осіб, створювати відповідну нормативно-правову базу,

розробляти механізми та програми соціальної підтримки та адаптації внутрішньо переміщених осіб в приймаючі громади, здійснення соціальних заходів та удосконалювати їх фінансове забезпечення і, що дуже важливо, створити на цій основі умови для забезпечення дієвого соціального захисту населення.

На сьогодні надзвичайно важливим завданням є створення ефективних програм соціальної підтримки та адаптації внутрішньо переміщених осіб в умовах воєнного часу, побудованої на принципах першочергового надання допомоги тим громадянам, які її дійсно потребують. До проблеми соціального захисту внутрішньо переміщених осіб, соціальної рівності та людської справедливості зверталось багато дослідників. Значний внесок у формування сучасної наукової бази з зазначеної проблеми внесли О. Безпалова, В. Буткевич, О. Балакірєва, К. Джевіцкі, Т. Карабін, І. Козинець, О. Котляр, Ж. Лук'яненко, В. Михайловський, В. Мицик, І. Найда, М. Рабінович, В. Форманюк та інші.

Об'єкт дослідження – соціальна робота з внутрішньо переміщеними особами як вразливою категорією населення.

Предмет дослідження – особливості реалізації програм соціальної підтримки та адаптації внутрішньо переміщених осіб в умовах воєнного часу.

Мета дослідження: аналіз діючої в Україні системи соціального захисту та впровадження різновид програм соціальної підтримки та адаптації внутрішньо переміщених осіб в умовах воєнного часу, пошук шляхів оптимізації та підвищення ефективності реалізації зазначених програм, розробка на цій основі рекомендацій щодо їх вдосконалення, розробка на цій основі рекомендацій щодо їх вдосконалення.

Досягнення мети передбачає вирішення наступних завдань:

- дослідити історію програм соціальної підтримки та адаптації внутрішньо переміщених осіб
- проаналізувати понятійно-категоріальний апарат дослідження;

- визначити принципи та методи дослідження програми соціальної підтримки та адаптації внутрішньо переміщених осіб в умовах воєнного часу;
- розкрити категорію внутрішньо переміщених осіб як вразливу соціально-демографічну групу населення;
- розглянути міжнародні та вітчизняні програми соціальної підтримки та адаптації внутрішньо переміщених осіб;
- дослідити напрями інтеграції внутрішньо переміщених осіб в приймаючу територіальну громаду як одну із ефективних соціальних програм підтримки;
- проаналізувати впровадження сучасних програм соціальної підтримки та адаптації внутрішньо переміщених осіб в умовах воєнного часу в Департаменті соціального захисту населення Запорізької міської ради;
- розробити рекомендації щодо шляхів впровадження соціальної підтримки та адаптації внутрішньо переміщених осіб в умовах воєнного часу в Україні.

Новизна роботи полягає в дослідженні та створенні нових соціальних програм в приймаючі громади для внутрішньо переміщених осіб в умовах воєнного часу.

Гіпотеза. Наявні програми соціальної підтримки та адаптації внутрішньо переміщених осіб в умовах воєнного часу в Україні не забезпечують процес ефективної адаптації у приймаючі громади.

Структура роботи: кваліфікаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел.

РОЗДІЛ 1

МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОГРАМ СОЦІАЛЬНОЇ ПІДТРИМКИ ТА АДАПТАЦІЇ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ В УМОВАХ ВОЄННОГО ЧАСУ

1.1. Історія дослідження програм соціальної підтримки та адаптації внутрішньо переміщених осіб

Агресія росії проти України, що стала причиною втрати нею Кримського півострова, викликала низку серйозних економічних та соціальних проблем і в той же час породила нові. Після виснажливої боротьби на Майдані та протистояння із попереднім режимом влади, яке суттєво вплинуло на ситуацію в країні, анексія Криму та воєнне вторгнення росії на південно-східних територіях України призвели до формування соціально-економічних загроз, які перетворилися на надзвичайні соціально-політичні ситуації [2].

Найбільшою групою соціально незахищених людей у світі вважаються переселенці – особи, що пересуваються в межах власної країни. На початку 2007 року їх кількість становила принаймні 24,5 мільйона осіб у 52 країнах. Це переважно цивільні особи, у тому числі жінки, діти та люди похилого віку, які відчуються покинутими на теренах власної країни або вимушені залишити свої домівки та місця проживання через воєнні конфлікти, переслідування або стихійні лиха. Вони майже не мають юридичного чи фізичного захисту, і їх майбутнє життя лишається невизначеним. На відміну від біженців, переселенці, які переміщуються в межах країни, залишаються під захистом свого уряду з юридичної точки зору, хоча саме цей уряд і може бути причиною їхньої вимушеної втечі або демонструвати нездатність надати захист своїм громадянам від насильства [3].

У результаті анексії Криму та збройного конфлікту в певних районах Донецької і Луганської областей на території України виникла значна кількість внутрішньо переміщених осіб (далі – ВПО). У 2014 році було прийнято Закон України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб», згідно з яким внутрішньо переміщеною особою є «громадянин України, що постійно мешкає в Україні, якого змушено або хто самостійно залишив своє місце проживання внаслідок або з метою уникнення негативних наслідків збройного конфлікту, тимчасової окупації, масових порушень прав людини та надзвичайних ситуацій природного чи техногенного характеру» [4].

За оперативною інформацією, наданою Міністерством соціальної політики України, понад 1,5 мільйона осіб з тимчасово окупованих територій були переміщені до інших регіонів. На сьогодні Україна входить до десятки країн з найбільшою кількістю внутрішньо переміщених осіб.

Вимушена міграція завжди породжує ряд проблем, які потребують негайного вирішення. Необхідно розробити ефективний механізм для органів влади для швидкого реагування на запити ВПО у разі їх звернення щодо питань:

- пошуку зайнятості та працевлаштування;
- відновлення документації;
- вирішення житлових проблем;
- створення умов для перекваліфікації фахівців (особливо у сфері важкої промисловості);
- забезпечення соціального захисту нової категорії українського населення – внутрішньо переміщених осіб;
- забезпечення доступу до дитячих садків та шкіл;
- вступу та продовження навчання у вищих навчальних закладах;
- забезпечення медичної допомоги особам, які потребують спеціалізованого або висококваліфікованого медичного обслуговування;
- впровадження правового регулювання проблем людей зі статусом ВПО;

– створення умов для ефективного використання потенціалу внутрішньо переміщених осіб [1].

Щодо стану наукової розробленості проблеми на даний момент українська соціологічна наука має вдосталь матеріалів кількісного характеру завдяки звітам аналітичних центрів і благодійних організацій, таких як Cedos, Право на Захист, Вокс Україна, IDMC.

Перші спроби аналізу становища внутрішньо переміщених осіб в Україні здійснювалися у працях О. Балакіревої, О. Більовського, Т. Семигіної, Н. Гусак, С. Трухан та інших. Проте в академічному дискурсі України ця тема найчастіше розглядається в емпіричних дослідженнях, де аналізуються такі аспекти, як: кількість зареєстрованих осіб, їх адаптація та інтеграція в приймаючі громади, ставлення місцевих жителів до ВПО, а також мотиви їхнього переїзду та повернення. Однак існує потреба в уточненні та концептуалізації поняття «внутрішньо переміщені особи», визначенні його меж та розрізненні від інших суміжних понять, а також розробці теоретичних підходів, які можуть послужити основою для подальших досліджень у цій області [5].

І.О. Тітар, О.Р. Слободян, Ю.Л. Когатько, С.В. Полякова, А. Л. Свящук, Т.С.Коломієць – українські науковці, які активно займалися розробкою методів психосоціальної підтримки для внутрішньо переміщених дітей, їхніх батьків та сімей з дітьми, а також вивчали їхню поведінку та емоційний стан.

В свою чергу, для зарубіжних науковців (Б. Харрелл-Бонд, Д. Райан, Б. Дулі, Ч. Бенсон, Д. Галлахорн) основними напрямками досліджень щодо ВПО є вивчення історії виникнення терміну «внутрішньо переміщена особа», питання приналежності до місця проживання та повернення, а також проблеми здоров'я та потреби переселенців [4].

Хоча зазначені питання порушуються в українських ЗМІ та мають певне місце в діяльності міжнародних організацій, конкретні погляди ВПО на проблеми з пошуком житла рідко відображаються у якісних стратегіях досліджень, що не

гарантує об'єктивних результатів. Переваги якісної методики полягають у можливості глибокого аналізу проблеми, виявленні мотивації та відповіді на запитання «чому?». Такий підхід дозволяє проводити дослідження з нестандартними та кількісно обмеженими аудиторіями, у нашому випадку – ВПО [6].

Проблеми, з якими зіштовхуються внутрішньо переміщені особи, пов'язані з обмеженим доступом до ресурсів та можливостей, які в нормі повинні бути доступними для населення, у нових місцях перебування переселенців. У зв'язку з переселенням з територій, де тривають воєнні дії, більшість внутрішньо переміщених осіб втратила роботу та джерела доходу, що призводить до зростання явища раптової бідності серед цієї категорії населення.

Дослідження теми реалізації програм соціальної підтримки та пристосування ВПО до умов воєнного конфлікту в Україні розпочалося ще у 2014 році [6].

Кабмін підготував та затвердив Порядок надання щомісячної адресної допомоги особам, які переміщуються з тимчасово окупованої території України та районів проведення антитерористичної операції (АТО), для покриття витрат на проживання, у тому числі на оплату житлово-комунальних послуг, затверджений постановою від 01.10.2014 р. №505 [13].

Лише у 2016 році було створено Міністерство з питань тимчасово окупованих територій та внутрішньо переміщених осіб. У зв'язку з нестачею досвіду в цих справах, влада на той момент лише розпочала вдосконалювати механізми державної допомоги та впровадження соціальних програм для ВПО. Основною важливою проблемою було створення акценту на питаннях, які стосуються різних груп внутрішньо переміщених осіб, оскільки не можливо порівнювати потенціал працездатного переселенця з можливостями звичайного пенсіонера, мами-одиначки або жінки, що перебуває у стабільному шлюбі. Хоча

всі вони ділять спільний страх, вони мають різний потенціал для адаптації до нового життя на новому місці [7].

Тож для вирішення вказаного питання держава починає впроваджувати та розробляти програми соціальної підтримки та адаптації ВПО в умовах воєнних конфліктів [14].

Місцеві органи самоврядування, які завдяки процесу децентралізації отримали значні повноваження, стали більш компетентними інституціями. Вони в наш час займаються такими завданнями:

- активна підтримка у реєстрації внутрішньо переміщених осіб;
- забезпечення зручних можливостей для подання документів на отримання соціальних допомог;
- надання продуктових наборів та питної води;
- організація допомоги у вигляді речей, які поліпшують умови проживання (постільна білизна, засоби особистої гігієни і т.п.);
- забезпечення психологічної підтримки;
- сприяння наданню вільного доступу до медичних послуг (забезпечення контактів з сімейними лікарями, проведення медичних оглядів, компенсація витрат на необхідні медикаменти);
- організація освітніх послуг для дітей дошкільного та шкільного віку, які теж входять до категорії ВПО;
- відшкодування витрат на комунальні послуги та енергоносії, використані у тимчасових місцях проживання ВПО.

Підсумовуючи вищевикладене, важливо відзначити, що на сьогоднішній день уряд прагне негайно відреагувати на виклики та проблеми, пов'язані з соціальним захистом внутрішньо переміщених осіб.

Паралельно з цим, головні зусилля держави щодо вдосконалення соціального захисту внутрішньо переміщених осіб мають бути спрямовані на такі напрямки: розробка всебічного та прозорого механізму фінансування соціального

захисту ВПО; зобов'язання місцевих державних адміністрацій та органів місцевого самоврядування створювати відповідні соціальні програми для внутрішньо переміщених осіб на основі принципів ефективності та доступності; впровадження державної соціальної програми забезпечення житлом внутрішньо переміщених осіб, створення фонду соціального житла та встановлення прозорого механізму його розподілу [8].

1.2. Аналіз понятійно-категоріального апарату дослідження

Складність аналізу термінологічно-категоріального апарату соціальної роботи полягає в тому, що вона, як наука, ще молода, і використовує терміни та поняття, що були розроблені іншими науками, такими як філософія, психологія, соціологія, юриспруденція. Кожна наука описує явища та процеси згідно зі своїм предметом дослідження та підґрунтям теорії чи парадигми. Саме тому другим завданням цієї роботи є уточнення сутності та змісту ключових термінів з урахуванням поставленої мети та обраного предмета дослідження [9].

Спочатку розглянемо як об'єкт дослідження соціальну роботу, оскільки центри зайнятості функціонують у сфері соціальних послуг, де працюють соціальні працівники та надаються відповідні послуги.

Відомо, що кожна галузь науки аналізує явища та процеси, виходячи із свого об'єкта дослідження, базуючись на відповідних парадигмах або теоріях. Саме цим і визначається друге завдання даної роботи: уточнити значення та суть ключових понять з урахуванням обраного об'єкта дослідження та поставлених цілей.

З метою досягнення цієї мети перевіримо зміст, сутність та роль соціальної роботи як наукової дисципліни. Більшість наукових джерел та літератури розглядають соціальну роботу як професійну діяльність, спрямовану на надання допомоги людям та соціальним групам у подоланні особистих та соціальних

труднощів. Під час цього використовуються різні методи, такі як підтримка, захист, співчуття тощо [9].

Слід відзначити, що в сучасному світі спостерігається високий рівень індивідуалізації. Кожна окрема особистість намагається самостійно забезпечити своє виживання. Одночасно, є люди, які ще не знайшли шляху для власної самореалізації. Ці особи особливо потребують підтримки. Сприяти їм у цьому, на нашу думку, можуть фахівці у галузі соціальної роботи [8].

Соціальна робота може розглядатись як засіб реалізації державної соціальної політики (згідно з А.Й. Капською, П.Д. Павленком, Є.І. Холостовою)[16]. Другий підхід зміщує акцент на надання допомоги населенню у кризових або важких ситуаціях (за словами І.Д. Зверєвої, І.І. Миговича, В.І. Курбатова, М.Ф. Фірсова) [17]. Третій підхід розглядає сутність соціальної роботи як надання соціальних послуг (за думкою С.В. Толстоухової, І.М. Пінчука, К.С. Шендеровського) [18]. Основними завданнями соціальної роботи як професійної сфери діяльності є поліпшення соціального самопочуття людини, умов її життя, забезпечення відповідного соціального функціонування особистості, гармонізація системи відносин у сім'ї, колективі та суспільстві загалом [20].

У науковому дискурсі існують різні погляди щодо визначення соціальної роботи. Наприклад, А. Козибай розглядає соціальну роботу як вид професійної діяльності, спрямований на надання допомоги індивідам, групам осіб, а також спільнотам, що перебувають у складній життєвій ситуації, з метою досягнення, відновлення або посилення їхньої здатності до психосоціального функціонування. З іншого боку, А. Капська [19] визначає соціальну роботу як професійну діяльність, спрямовану на надання допомоги індивідам та групам, з метою посилення або відродження їхньої здатності до соціального функціонування, а також створення сприятливих соціальних умов для досягнення цих цілей.

За М. Лукашевичем та Т. Семигіною [19], соціальна робота розглядається як наука, що досліджує принципи та закономірності розвитку й функціонування

конкретних соціальних явищ, процесів, відносин, а також їхнє динамічне становище під впливом управлінських, психолого-педагогічних та організаційних факторів, з метою захисту громадянських прав і свобод людини в суспільстві.

Досить часто в науковому обігу зустрічається визначення соціальної роботи, яке було прийняте на засіданні Міжнародної асоціації шкіл соціальної роботи та Міжнародної федерації соціальних працівників 27 червня 2001 року в Копенгагені. Було визначено соціальну роботу як професійну діяльність соціальних працівників, яка сприяє суспільним змінам, вирішенню проблем міжособистісних відносин, зміцненню здібностей до функціонального співіснування в суспільстві та підвищенню рівня благополуччя людей. Соціальна робота ґрунтується на теоріях людської поведінки та суспільних систем, сприяючи взаємодії людей з їхнім оточенням, а принципи прав людини та соціальної справедливості є основою цієї діяльності [21].

Отже, можна стверджувати, що соціальна робота представляє собою унікальний вид професійної діяльності, спрямований на створення сприятливих соціальних умов для поліпшення життя окремої особи та підвищення загального добробуту суспільства. Мета і завдання соціальної роботи чітко визначені, а сама діяльність цієї сфери характеризується здатністю індивідуальних осіб сприяти як особистісному розвитку, так і прогресу суспільства в цілому. Проте варто визнати, що не всі люди володіють такими здібностями.

У взаємодії між особою та соціальним працівником, відбувається взаємодія суб'єктів, під час якої розкриваються здібності людини та створюються умови для формування її потреби в активному соціальному функціонуванні.

Основу взаємодії соціального працівника із клієнтом складають технології. Для кожної соціальної групи, з якою працює спеціаліст, існують власні методики та стратегії роботи.

Розглянемо різні тлумачення концепції технології соціальної роботи. У підручнику з соціології М. Лукашевича та М. Туленкова [22] термін «технологія»

визначається як комплекс методів та прийомів отримання та обробки, систематизованих знань про те, як та чим саме досягається результат.

Представляється, що поняття «технологія соціальної роботи» є загальним терміном. По-перше, технологія соціальної роботи виступає як прикладна складова теорії соціальної роботи, що досліджує та розробляє методологічні основи форми, методи та інструменти взаємодії та спілкування з особою в умовах виявлення його готовності та здатності до активного соціального функціонування, а також розроблення та втілення програм та конкретних заходів для відновлення його соціального статусу.

По-друге, технологія соціальної роботи може бути представлена як система послідовних кроків (алгоритм) діяльності з використанням усіх особистісних, інструментальних, методологічних та методичних засобів спілкування з особою в проблемній ситуації.

У третьому випадку, технологія соціальної роботи може бути розглянута як процес керування суб'єктно-об'єктно-суб'єктною взаємодією з людиною у конкретній ситуації та у відповідному соціальному контексті.

По-четверте, загальною ознакою технології соціальної роботи може бути розуміння людських знань у їх продуктивному вияві.

Отже, можна сказати, що більш оптимальним є визначення за В.М. Шахрай: «технології соціальної роботи – це одна з галузей соціальних технологій, спрямована на соціальне обслуговування, надання допомоги та підтримки громадянам, які перебувають у складних життєвих ситуаціях» [23].

Додатково, одним з ключових понять є «соціальний працівник», відповідно до Закону України «Про соціальні послуги»[24].

Соціальний працівник – це кваліфікований фахівець у сфері соціальної роботи, який надає соціальні послуги. По-перше, у своїй діяльності він взаємодіє з різноманітними джерелами інформації з різних галузей, таких як юриспруденція, економіка, медицина, соціологія, педагогіка.

Для успішної роботи соціальний працівник повинен мати глибокі знання в психології, соціології, психіатрії, а також розуміти законодавство та правові аспекти соціального захисту. Він повинен володіти теоріями та методами соціальної роботи, вміти оцінювати потреби та захищати інтереси клієнтів, сприяти їхньому розвитку та створювати «мережі допомоги», керуючи процесом надання допомоги. Така мінливість вимагає постійного розвитку та вдосконалення фахових навичок, що відкриває нові можливості для особистого і професійного зростання [16].

По-друге, значущим є емоційне та психологічне задоволення від праці. Працюючи зі слабкими, зміцнюєш власну міць. Крім того, це відкриває нові горизонти – можливість досліджувати сфери життя, які раніше залишалися невідомими, і не лише вивчати їх, але й надавати допомогу людям, щоб вони змогли звільнитись від тягаря проблем.

Згідно з Г. Крайгом, технологія соціальної роботи є практичною складовою соціальної роботи, яка розробляє методологічні засади, методи і інструменти взаємодії з людиною у вирішенні його проблем та виявленні його здібностей і готовності до активного соціального життя, а також розробляє та впроваджує програми та конкретні заходи для відновлення його соціальної адаптації.

Інше тлумачення «технології соціальної роботи» розглядається як «комплекс методів, прийомів і впливів, що використовуються соціальними службами, окремими установами соціального обслуговування і соціальними працівниками для досягнення поставлених завдань у процесі виконання соціальної роботи, вирішення різноманітних соціальних проблем та забезпечення реалізації завдань соціального захисту населення» [17].

Ще одне визначення технологій соціальної роботи можна розглянути в контексті установа послідовності (алгоритму) дій для впровадження різноманітних засобів (особистісних, методологічних, методичних,

інструментальних) взаємодії з людиною в умовах проблем, як це зазначив вчений В.І. Тейлор.

Слід відзначити, що Т. Зайцева описує «соціальні технології в соціальній роботі» як «певні соціальні інститути суспільства, що забезпечують необхідний рівень соціального, економічного достатку і добробуту громадян. До них відносяться соціальне забезпечення, соціальне страхування, соціальна опіка і піклування».

Технологія соціальної роботи розглядається як комплекс методів, спрямованих на вдосконалення або збереження функціонування соціального стану об'єкта, а також на запобігання негативним соціальним явищам через можливе повторення певної системи дій [25].

У підручнику з соціальної роботи А. Капської, автор розглядає технології соціальної роботи як «сукупність прийомів, методів та впливів, застосовуваних для досягнення мети соціального розвитку».

В. Шахрай вказує, що «технології соціальної роботи розуміються як певний вид галузі соціальних технологій, спрямованих на соціальне обслуговування, допомогу та підтримку людям, які перебувають у складній життєвій ситуації».

Сутність соціальної роботи полягає у комплексі дій, що призводять до конкретної соціальної мети. Діяльність соціального працівника включає в себе процес, який виявляється зміною форм, методів та змісту, і що постійно повторюється у вирішенні нових завдань у соціальній сфері [24].

Технологічний процес у сфері соціальної роботи описує сукупність етапів, які включають в себе вирішення завдання від початку до його повного виконання.

Тобто працівник в сфері соціальної допомоги безпосередньо пов'язаний із суспільством, а його зусилля спрямовані на вирішення всіх його проблемних аспектів. Тому потреба у фахівці з соціальної роботи залишатиметься актуальною, допоки існує суспільство, навіть у періоди його найбільшого розквіту, не говорячи вже про кризові ситуації.

Одним з основних завдань внутрішньої політики розвинених країн світу є вирішення соціальних проблем та підвищення добробуту громадян. Головний інструмент здійснення державної соціальної політики – створення та впровадження соціальних програм [26].

Значний внесок у теоретичне та методологічне обґрунтування поняття соціальних програм зробили такі вчені, як: Л.М. Алексеєнко, Б.В. Бабін, Е.М.Лібанова та інші. Проте відсутність теоретичного аналізу у трактуванні поняття соціальних програм вказує на потребу проведення додаткового дослідження.

Поняття «соціальні програми» вперше почав широко застосовувати в професійному середовищі І.К. Буренков. Він визначав соціальну програму як комплекс злагоджених заходів, спрямованих на вирішення різноманітних соціальних проблем. Зазвичай, соціальний та соціально-економічний вплив соціальних програм проявляється у підвищенні якості життя громадян і загального добробуту суспільства. У процесі реалізації соціальних проектів та програм зазвичай вирішуються загальні суспільні проблеми, такі як зниження рівня бідності, смертності, кількості бездомних тощо [18].

Сучасні дослідження відображають невелику різноманітність у визначеннях поняття «соціальної програми». Згідно з О.В. Макаровою, соціальна програма може бути розглянута як «система взаємопов'язаних заходів, спрямованих на досягнення конкретних соціальних результатів, забезпечених необхідними матеріальними та організаційними ресурсами». Інша перспектива, представлена І.А. Євдокимовою, описує соціальне програмування як метод управління, що виходить із стратегічних цілей соціальної системи та вирішує актуальні проблеми її функціонування, включаючи оптимальний розподіл ресурсів. Автор також зазначає відмінності між математичним та соціальним програмуванням. На відміну від математичного, соціальне програмування базується на діалектичній логіці, що робить його більш складним і гнучким у застосуванні [19].

На нашу думку, під поняттям «соціальна програма» можна розуміти сукупність конкретних ініціатив, спрямованих на досягнення стратегічних цілей і вирішення певних соціальних проблем, використовуючи ефективні методи управління фінансовими ресурсами.

Таким чином, соціальні програми є ключовим інструментом реалізації державної соціальної політики. Старі підходи до виконання соціальних зобов'язань в Україні потребують перегляду в контексті нових економічних та соціальних умов. Основні напрями такого перегляду включають у себе покращення механізмів надання соціальної допомоги, оптимізацію списку соціальних зобов'язань з урахуванням їх соціального та економічного впливу, спрощення процедур призначення та надання допомоги, а також розвиток системи соціального страхування як основного засобу соціального захисту населення [27].

Після огляду наукових праць стає зрозумілим, що поняття «адаптація» у контексті мігрантів використовується не часто. Його застосування більш поширене в психологічній літературі, присвяченій внутрішньо переміщеним особам, тоді як у інших наукових дисциплінах це поняття залишається випадковим або маргінальним.

В рамках соціокультурного підходу, адаптація мігрантів сприймається як процес, що відбувається у перші місяці після переїзду до нового місця проживання та пов'язаний з потребою подолати стрес від зміни оточення і адаптувати свій спосіб життя до нових умов.

За словами Н.Е. Мазіної та Н.С. Скок, соціально-економічна адаптація ВПО є необхідним процесом включення особистості в оновлене соціальне середовище, де особа не лише задовольняє свої потреби та досягає своїх життєвих цілей, але й стає спроможною здійснювати прогресивні зміни у самому середовищі.

З точки зору ресурсного підходу, вимушене переміщення веде до втрати або обмеження доступу до накопичених ресурсів, таких як: житло, майно, комунальні

послуги, можливості на ринку праці, соціальні зв'язки у сім'ї та серед друзів, і таке інше.

Ці втрати можуть виникнути як перед, так і під час міграції, а також після переїзду в нове соціокультурне середовище. Ресурси, що залишилися в попередньому культурному середовищі мігранта, можуть застаріти або стати менш корисними.

Успішна адаптація вимушених переселенців до нових умов значною мірою залежить від їх здатності відновити втрачені ресурси, такі як соціальна підтримка, а також здатності отримати нові ресурси, які є важливими для інтеграції в нове середовище, включаючи знання місцевої мови.

Отже, адаптація ВПО це процес, під час якого особи намагаються задовольнити власні потреби, досягти особистих цілей та відповідати вимогам нового оточуючого середовища після переміщення [30].

У загальному контексті можна виділити наступні аспекти адаптації ВПО:

- соціокультурний підхід;
- подолання психологічного стресу, викликаного переїздом у нове місце проживання;
- ресурсний підхід;
- отримання інформації щодо доступності та розташування в новому місці ресурсів, необхідних для забезпечення основних потреб, таких як житло, продукти, доходи, медична допомога, освіта, транспорт та зв'язок.

Аналіз досліджень в галузі показав, що процес адаптації ВПО краще розглядати як послідовність етапів, а не як одноетапний процес.

Позиція, яку висловила О. Макарова, здається цілком обґрунтованою. Вона каже про те, що відсутність перспектив на припинення конфліктів у найближчий час та швидке відновлення контролю держави над цими територіями вимагає прийняття програм соціальної підтримки та адаптації переселенців на територіях їх розміщення. Також вказує на необхідність заходів для запобігання можливим

негативним соціально-економічним наслідкам для територій, куди вони переселились.

Політика стосовно ВПО повинна забезпечити баланс між інтересами місцевих громад та потребою створення гідних умов для життя та праці постраждалих осіб.

Ряд науковців досліджував теоретичний аспект визначення категорії «внутрішньо переміщені особи». Наприклад, М. Ніколайчук стверджує, що це специфічна цільова група міграційної політики, якій притаманні різноманітні ознаки, обумовлені особливими потребами, характеристиками особистості та зовнішніми впливами [31].

За визначенням Г. Гудвін-Гілла, внутрішньо переміщеними особами є ті, хто раптово покидають свої домівки у великих масштабах через збройний конфлікт, внутрішню ворожнечу, систематичні порушення прав людини або стихійні лиха і залишаються на території своєї країни. Автор підкреслює, що це тільки фактично вимушені переселенці, які залишають місце постійного проживання, але залишаються у своїй країні та мають право на її захист.

У своїй дисертації «Адміністративно-правовий статус біженців і вимушених переселенців в Азербайджанській Республіці» Р. І. Наджафгулієв зазначає, що термін «внутрішньо переміщена особа» означає особу, яка є громадянином своєї країни, проте, через воєнну агресію, стихійні або техногенні катастрофи, змушена залишити своє місце проживання і переселитися в інше місце. Він вважає, що основними причинами внутрішнього переміщення є воєнна агресія, стихійні або техногенні катастрофи [32].

Також М. М. Сірант зазначає, що особи, які є переміщеними всередині країни, це люди або групи людей, які були змушені покинути свої домівки для захисту від збройних конфліктів, проявів насильства або масових порушень прав людини. Вчений підкреслює, що головними причинами внутрішнього переселення є збройні конфлікти, прояви насильства та масові порушення прав людини.

У рамках наукового та теоретичного аналізу даної категорії осіб ми хочемо визначити власне тлумачення поняття вимушеним внутрішньо переміщеним особам. Це люди або група людей, які змушені залишити своє місце проживання через ускладнення політичної, соціальної, економічної або екологічної ситуації у відповідній адміністративно-територіальній одиниці з метою уникнення порушень прав людини, воєнних конфліктів, насильства і потребують правового та соціального захисту держави.

Важливо відзначити, що з терміном «внутрішньо переміщені особи», також широко застосовується термін «вимушені переселенці» або просто «переселенці» [33].

1.3. Принципи та методи дослідження програм соціальної підтримки та адаптації внутрішньо переміщених осіб в умовах воєнного часу

Розуміння методів завжди було ключовим для розвитку науки. Але правильне осмислення ролі методу в наукових дослідженнях не відбулося миттєво.

Значний внесок у вивчення наукової методології зробили такі видатні вчені у конкретних галузях науки, як Г. Галілей, Р. Декарт, Г. В. Лейбніц, Ф. Бекон та інші.

Наприклад, Ф. Бекон порівнював метод з факелом, що освітлює дорогу подорожньому у темряві. Цим він підкреслював важливість наукового методу та прагнув створити знаряддя пізнання.

З метою досягнення мети дослідження та виконання поставлених завдань розглянемо основні методи та принципи, що використовувалися, оскільки питання методології завжди було критичним для науки, а різноманіття сфер соціальної роботи спонукало до обґрунтованого та ефективного використання різних принципів, підходів і методів.

Кожна галузь науки має свою власну систему методологічних принципів. Вони виникають під час творчого осмислення людиною об'єктивної дійсності. Однак, крім того, у системі методологічних принципів повинно відбитися те, що їх об'єднує з усіма формами наукового пізнання, а також особливостями пізнавального процесу. У науці під принципами розуміють загальні положення, яким повинні відповідати наукові припущення, гіпотези або теорії [34].

Перший принцип – об'єктивності, передбачає відтворення реального стану речей у процесі дослідження. Цей принцип дозволяє глибоко вивчити програми соціальної підтримки та адаптації ВПО у воєнний період, враховуючи основні наукові позиції. Керуючись ним, ми в нашому дослідженні спиралися на об'єктивні та найбільш достовірні наукові дані про соціокультурний розвиток програм соціальної підтримки та адаптації ВПО під час воєнних конфліктів.

Даний принцип робить акцент на те, що дослідник має спрямовувати зусилля на отримання інформації, що характеризує об'єкт вивчення (його властивості, структуру і т.п.), не звертаючи уваги на бажання суб'єкта пізнання, його світоглядні, політичні, моральні та інші орієнтації.

Під час дослідження даної теми також використовується принцип системності, що лежить в основі вивчення закономірностей програм соціальної підтримки та адаптації внутрішньо переміщених осіб у період війни.

За допомогою даного принципу ми можемо розглядати програми соціальної підтримки та адаптації ВПО як комплекс, що складається з взаємопов'язаних та взаємозалежних складових, які утворюють певну цілісність, єдність.

Один із ключових принципів – принцип історизму, дозволяє нам вивчати історію еволюції, формування та реалізації програм соціальної підтримки та адаптації внутрішньо переміщених осіб.

Принцип провідної ролі практики. Розглядаючи практику як свідому діяльність людини з метою трансформації природи та суспільства, основний критерій відображення реальності, ми можемо констатувати, що наукові

дослідження, які пов'язані з практикою або перевірені на практиці, ефективніше вирішують наукові проблеми, особливо у галузі соціальної роботи. Усе це підтверджує, що практика є основою для розвитку пізнання.

У процесі наукового дослідження теорія буде підтверджуватися практикою на основі досвіду роботи Департаменту соціального захисту населення Запорізької міської ради.

Під час наукового дослідження буде використаний принцип доказовості, що вимагає аргументації або спростування гіпотези на основі конкретних наукових фактів, отриманих з надійних джерел (навчальні посібники, наукові статті, дисертації та інше) [35].

Ще одним з важливих аспектів при написанні наукової праці є використання методів наукового дослідження.

Методи наукового дослідження – це різноманітні методи встановлення параметрів, структури та інших характеристик об'єктів дослідження. Метод включає способи вивчення явищ, систематизацію та коригування нових та попередніх знань. Висновки формуються за допомогою правил і принципів міркування на основі емпіричних даних про об'єкт.

Аналіз, синтез, індукція та дедукція є ключовими загально філософськими підходами у написанні роботи.

Аналіз – це спосіб мислення, що передбачає розчленування об'єкта дослідження на його складові елементи, аспекти, напрями розвитку та методи функціонування для їх подальшого самостійного вивчення. Цей метод використовується під час вивчення різноманітних поглядів дослідників. Завдяки аналізу можливе визначення окремих складових, етапів, процесів модифікації, їх характеристик та властивостей.

Синтез – це спосіб вивчення явищ, при якому дані, що були отримані під час аналізу, об'єднуються в єдине ціле. Завдяки синтезу можна зробити загальні та деталізовані висновки.

Метод індукції, який застосовувався під час аналізу всіх складових елементів об'єкта дослідження, дозволив нам перейти від загальних фактів до конкретних висновків.

За допомогою дедукції ми вивели конкретні висновки знову до загальних фактів.

Крім того, у роботі використовується метод порівняння. За допомогою нього виявляють спільні та відмінні риси в історичних явищах, досліджують різні етапи розвитку певного явища або його різні співіснуючі варіанти, встановлюють тенденції його розвитку. Метод направлений на виявлення спільних та відмінних ознак, а також загальних та відмінних закономірностей їх виникнення й розвитку. У дослідженні активно порівнюються програми соціальної підтримки та адаптації ВПО в Україні та міграція українців за кордон.

Отже, аналіз рівня вивчення проблеми, визначення основних понять і обґрунтування методики дослідження створюють відповідну основу для всебічного дослідження проблеми програми соціальної підтримки та адаптації внутрішньо переміщених осіб в умовах воєнного конфлікту [36].

Отже, для України проблема впровадження програм соціальної підтримки та адаптації внутрішньо переміщених осіб у період воєнного конфлікту є ключовою для стабільного формування та впровадження соціальних програм на рівень держави.

Цю тему досліджують такі науковці: А. Андрєєва, Т. Лесіна, Е. Мамбеков, Л. Сайкіна, Л. Тарасов. Завдяки різноманітним поглядам вчених ми можемо дослідити та проаналізувати вагу цього питання у конкретному контексті і зробити висновки щодо його практичного впровадження.

Для більш глибокого розуміння цього дослідження, ми проаналізували кілька наукових джерел. Це дозволило нам тлумачити основні концепти дослідження, такі як «соціальна робота», «соціальні технології», «програма соціальної підтримки», «соціальна підтримка», «соціальна адаптація», «категорія

внутрішньо переміщених осіб». Ці концепти утворили нам систему, яка сприяє реалізації програм соціальної підтримки та адаптації внутрішньо переміщених осіб в умовах війни. Принципи та методи, узяті в сукупності, становлять основу методології дослідження.

Основні принципи роботи включають: принцип історизму, принцип об'єктивності, принцип провідної ролі практики, та інші.

Основним інструментарієм дослідження виступають: аналіз, синтез, індукція, дедукція, порівняльний метод та інші. Застосовуючи ці принципи та методи, ми можемо докладно розглянути об'єкт даної роботи. Вони допомагають нам структурувати думки і логічно мислити під час проведення дослідження.

Отже, завдяки використанню спеціальних методів та принципів при дослідженні теми, ми можемо врахувати всі аспекти розвитку даної проблеми, визначити завдання та цілі, спланувати способи подолання проблеми та зробити висновки [37].

РОЗДІЛ 2

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОГРАМ СОЦІАЛЬНОЇ ПІДТРИМКИ ТА АДАПТАЦІЇ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ В УМОВАХ ВОЄННОГО ЧАСУ

2.1. Внутрішньо переміщенні особи як вразлива соціально-демографічна група населення

На сьогоднішній день гостро стоїть питання необхідності створення ефективного механізму для органів влади для забезпечення можливості дієво вирішувати нагальні питання, які виникають у зв'язку з вимушеною міграцією людей. До таких питань належать: пошук роботи та працевлаштування, відновлення документів, вирішення житлових проблем, надання можливостей для перепідготовки фахівців, особливо тих, хто працював у важкій промисловості. Також потрібно забезпечити соціальний захист для ВПО, забезпечити місця в дитячих садках і школах, забезпечити можливості для навчання у вищих навчальних закладах, надавати медичну допомогу, в тому числі спеціалізовану та висококваліфіковану. Також важливо встановити правове регулювання для проблем людей зі статусом ВПО та створити умови для позитивного використання потенціалу внутрішньо переміщених осіб. Швидкість, з якою ці питання вирішуються, залежить від доступності ресурсів та можливостей діяльності для більшості населення у нових місцях проживання переселенців [35].

Оскільки більшість осіб, які переселяються з територій, на яких відбуваються воєнні дії, втрачають свої робочі місця і, відповідно, джерела заробітку, можна стверджувати, що серед цієї групи виникає проблема раптової бідності.

Чимало таких осіб мають проблеми, які вони не можуть вирішити самостійно. Міжнародний досвід підтверджує, що вирішення таких проблем та

задоволення потреб цих осіб є завданням професійних соціальних працівників. В світі соціальна підтримка для таких осіб почала розвиватися вже після Другої світової війни і зараз регулюється таким міжнародним документом, як «Переміщені особи», прийнятим у 2012 році Міжнародною федерацією соціальних працівників.

У документі вказано, що діяльність з переселенцями має бути спрямована на забезпечення сталості, подолання залежності від гуманітарної допомоги, відновлення працездатності, а також відновлення соціокультурних і громадських структур, особистої і колективної здатності активно сприяти національному і регіональному розвитку. Для успішної адаптації до нових умов життя в суспільстві деяким переселенцям досить надати конкретну послугу за їхнім запитом, тоді як інші не мають доступу до необхідних послуг чи ресурсів, або отримані послуги не вирішують їхніх проблем.

У 2016 році було засновано Міністерство з питань тимчасово окупованих територій та внутрішньо переміщених осіб. Уряд лише починає створювати систему державної допомоги ВПО через відсутність досвіду у цій сфері. Тому важливо освітлювати проблеми, що стосуються їх різних категорій, оскільки потрібно уникати узагальнень між працездатними переселенцями та пенсіонерами, самотніми матерями та жінками, що живуть у повноцінних сім'ях. Їхні ситуації можуть відрізнятися, але всім їм потрібна підтримка, хоча їх здатність адаптуватися до нового життя може бути різною [38].

Важливо розуміти, що внутрішня примусова міграція людей - це явище, розміри та тривалість якого важко передбачити. Тому уряд повинен виконувати базові функції управління міграцією – регулюючі, контролюючі, дипломатичні, інтегративні. Розуміння того, що ВПО – це специфічна цільова група в міграційній політиці, важливе, оскільки вони мають різноманітні характеристики, зумовлені їхніми потребами, особистими властивостями та впливами зовнішнього середовища.

Головною проблемою, яку зазнають ВПО, є питання житла, як повідомив кожен п'ятий опитаний переселенець. Більшість з них все ще проживають в орендованих приміщеннях. Зокрема, 47% орендують квартири, 9% – будинки і 5% – кімнати. Експерти МОМ вказують на те, що кількість ВПО, які успішно інтегрувалися у нову громаду, помітно зменшилась порівняно з попередніми періодами.

Наприклад, у грудні 2018 року цей показник становив 65%, у березні ж – лише 38%. Найбільш неінтегрованими відчувають себе ті, хто мігрував у частину Донецької та Луганської областей, яка контролюється урядом. У березні 2018 року 70% опитаних ВПО повідомили, що перебували у тимчасовому місці проживання більше 31 місяця. Загалом, за результатами дослідження, більшість ВПО планують залишатися у своєму місці проживання і не мають наміру переїжджати. Однак 38% респондентів заявили про намір не повертатися навіть після завершення конфлікту [39].

Очевидно, на сьогоднішній день рівень соціального захисту переселенців в Україні після багатьох років конфлікту залишається дуже низьким.

Позитивні результати інтеграції ВПО в приймаючі громади проявляються у багатьох аспектах: зростанні підприємницької активності, стимулюванні розвитку місцевих громад за допомогою міжнародних організацій, підвищенні якості та кількості робочих місць, збільшенні соціальної активності через участь переселенців у громадських ініціативах, збільшенні надходжень до місцевого бюджету через оподаткування та витрати ВПО, а також у розвитку ринку споживачів.

Серед позитивних аспектів прибуття переселенців місцеві мешканці перш за все відзначають появу кваліфікованих спеціалістів та зростання робочої сили (35% відповідей). Також наголошується, що переселенці є нормальними, адекватними та добрими людьми (16%), вони сприяють збільшенню чисельності населення (12%), підвищують згуртованість людей (8%), сприяють збільшенню

фінансування на ремонт міської інфраструктури (8%), створенню освітніх закладів та нових робочих місць (7%) [40].

Нажаль, більшість приймаючих територіальних громад України переважно не розуміють чітко статусу ВПО і сприймають їх як тимчасових мешканців, які не цікавляться участю в справах місцевої громади. Однак більшість тих, хто отримав довідки ВПО, вже проживають у територіальних громадах понад рік, що дає їм право на інформованість про актуальні події та проблеми громади та на активну участь у суспільно-політичному житті.

Політика держави щодо внутрішньо переміщених осіб пройшла значний етап розвитку і досягла конкретних результатів. Міжнародні принципи вирішення проблем ВПО були узагальнені та визнані, враховуючи рекомендації Управління Верховного Комісара ООН у справах біженців (УВКБ ООН). Державні органи розробили відповідне нормативно-правове поле та нагромадили великий досвід. Для забезпечення соціального захисту ВПО був створений міжвідомчий координаційний орган, в який увійшли представники 15 міністерств і відомств, відповідальних за організацію соціального захисту ВПО в межах їх повноважень.

Важливим досягненням у процесі формування державної політики стосовно ВПО є усвідомлення та розуміння, що ця проблема має довготривалий характер.

Україна переходить від тимчасової стратегії до більш стійкої у зв'язку з тим, що конфлікт ще не було вирішено, і людям, які змінили своє стале місце проживання, потрібно жити повноцінним життям.

Внутрішньо переміщені особи через збройний конфлікт – це нова категорія українського суспільства, яка є досить новою для нашої держави, що пояснює недостатню готовність влади вирішувати проблеми цієї групи людей [41].

Можна стверджувати, що проблеми, з якими стикаються внутрішньо переміщені особи, можна поділити на дві категорії. Перша – це ті, що стосуються базових потреб родини і вирішуються через адміністративні послуги. Друга категорія – це ті, які відносяться до духовних і соціальних потреб людини і

потребують комплексного набору соціальних послуг. Зменшення конфліктів, пов'язаних з інтеграцією внутрішньо переміщених осіб у нові територіальні громади, має бути досягнуте шляхом спільної взаємодії, діалогу та спільної роботи над соціокультурними проблемами. При цьому завжди важливо бути соціально відповідальним перед членами громад за свої дії. Особливість ВПО полягає в тому, що вони становлять значну частину населення України, яку неможливо не помітити. При цьому, залишаючись громадянами своєї країни, вони повністю підпадають під її юрисдикцію, навіть якщо держава не готова вирішувати питання цієї нової соціальної категорії.

Звісно, держава не може забезпечувати довгострокове утримання такого великого числа людей. Вона, однак, може приймати необхідні закони, які сприяють полегшенню життя переселенців та демонструють, що держава дбає про їх інтереси, намагається надати допомогу, а не створювати перешкоди їх політичній та соціальній активності (обмеженням у виборі місця проживання, виборі банків для отримання пенсій та інших соціальних виплат).

Отже, через воєнні події та їх наслідки внутрішньо переміщені особи були змушені покинути своє постійне місце проживання, з метою збереження власного життя, залишаючись при цьому в межах своєї держави. Держава має допомагати в захисті та підтримці цієї категорії населення, враховуючи міжнародні стандарти у вирішенні питань, пов'язаних з проблемами внутрішньої міграції, та розробляти власну нормативно-правову базу для врегулювання прав, обов'язків і пільг для ВПО.

Це необхідно здійснити якнайшвидше, щоб підтримати дух українців, які були змушені переїхати через воєнні події, сприяти їхній успішній адаптації на новому місці проживання з дотриманням усіх їхніх прав як громадян України та використати їхню інтеграцію на користь держави [42].

2.2. Міжнародні та вітчизняні програми соціальної підтримки та адаптації внутрішньо переміщених осіб

Права та свободи ВПО і принципи роботи з ними закріплені в міжнародних документах («Керівні принципи з питань про переміщених осіб всередині країни» УВКБ ООН, IV Женевська конвенція).

Згідно з міжнародним досвідом, вирішення проблем та задоволення потреб внутрішньо переміщених осіб є предметом професійної діяльності соціальних працівників. Розвиток соціальної підтримки для ВПО почався після Другої світової війни і на сьогоднішній день регулюється міжнародним документом «Переміщені особи», прийнятим у 2012 році Міжнародною федерацією соціальних працівників. У цьому документі зазначено, що робота з переміщеними особами має спрямовуватися на забезпечення стійкості, подолання залежності від гуманітарної допомоги, відновлення виробничого потенціалу, відновлення соціально-культурних та громадських структур, а також особистої та колективної здатності активно сприяти національному та регіональному розвитку.

Соціальна робота у таких ситуаціях має на меті сприяти самостійності та розвитку громад, а не простому виживанню. Отже, послуги для внутрішньо переміщених осіб мають бути системними та комплексними, а не обмеженими лише окремими послугами від приватних осіб. Соціальні аспекти проблеми внутрішньо переміщених осіб та питання соціально-психологічного консультування цієї групи осіб привертає увагу Всесвітня організація охорони здоров'я у її методичних рекомендаціях, зокрема, стосовно надання першої психологічної допомоги ВПО [43].

Під час аналізу програм, що застосовувалися у роботі з вимушеними переселенцями та впроваджувалися державними й недержавними організаціями різних країн світу, можна виділити загальні та специфічні підходи. До загальних можна віднести ті, що стосуються:

- існуючих умов (представництво інтересів, аутріч-робота, гуманітарна допомога, поліпшення існуючих умов проживання);
- попереднього досвіду (психологічна підтримка при травмі, реабілітація, підтримка, соціальні та рекреаційні програми);
- ситуації у групі (самопоміа, розвиток громад, побудова взаємовідносин у громаді);
- майбутніх потреб (освіта, розвиток навичок та спільнот, формування майбутніх поколінь в спеціальних установах).

До підходів, специфічних для цього контексту, можна віднести такі:

- підтримка родин та її окремих членів (освітні та психосоціальні ініціативи для дітей, послуги для жінок, допомога сім'ям, програми з відновлення єдності родин, спеціалізовані програми, що застосовуються в різних країнах);
- урахування специфічних потреб (репарація та реінтеграція, права людини, орієнтація в правовому середовищі).

Аналіз документів та досліджень вказує на те, що у роботі з ВПО соціальні працівники використовують різноманітні стратегії втручання. За їх тривалістю можна умовно виділити:

- короткострокові (екстрене втручання, модель соціальної роботи, спрямована на вирішення завдань);
- довгострокові, зорієнтовані на системно-екологічну модель соціальної роботи, що базується на концепціях «людина в оточенні» та «економічна стійкість».

У ситуаціях кризового втручання рекомендується використовувати такі методи підтримки: надання інформації та консультацій (вказівки про можливі джерела допомоги, роз'яснення процедур та відновлювальних методик); використання візуальних засобів комунікації (схеми, інформаційні буклети, доступ до Інтернету); виявлення можливостей отримання підтримки від інших осіб; вираження та співчуття щодо емоційного стану; допомога у визначенні

альтернативних дій та стратегій поведінки; надання достатнього часу для реакції; використання самоаналізу; розгляд проблеми як складної та вирішення її крок за кроком; досягнення згоди щодо подальших кроків; систематичний аналіз ходу роботи [45].

Важливо відзначити, що під час кризового втручання соціальний працівник спрямовує свої зусилля на наслідки кризової ситуації, а не на її причину. В процесі кризового втручання соціальні працівники виступають із рекомендаціями, повністю беруть відповідальність за них. Аутріч-робота передбачає, що соціальний працівник надає свої послуги за межами стаціонарного соціального закладу, працюючи на місці, де перебувають внутрішньо переміщені особи. Такий підхід К.Лай охарактеризував як «мобільні інтервенції».

Аутріч-спеціалісти забезпечують надання послуг у місцях сконцентрованого перебування внутрішньо переміщених осіб (наприклад, в таборах). Модель, спрямована на досягнення конкретних цілей, базується на тактиці «маленьких кроків», коли поступово виконуються різні завдання для відновлення соціального функціонування людини. Ці завдання визначаються в процесі особистих зустрічей людини (чи родини) зі спеціалістом соціальної роботи та реалізуються поетапно між такими зустрічами. Довгострокові стратегії втручання ґрунтуються на переконанні, що підтримка внутрішньо переміщених осіб має бути комплексною (індивідуальна допомога, взаємодія з громадою та захист інтересів, участь у колективних політичних діях) та спрямованою на відновлення зв'язків між людиною та соціальними системами, створення місцевих мереж підтримки та залучення ресурсів громади, зокрема волонтерів, для надання допомоги людям, які опинилися поза звичайним оточенням.

Деякі дослідники наголошують на необхідності використання підходу, спрямованого на розвиток спільноти, або місцевих форм підтримки, для досягнення стійких та ефективних результатів у допомозі внутрішньо переміщеним особам, що постраждали від воєнних дій.

В Україні залишається недостатньо вивченими потреби внутрішньо переміщених осіб та форми їх соціальної підтримки. Оскільки організації, що працюють з цією категорією осіб, отримують інформацію лише від тих, хто звертається до них, обмеженою залишається кількість даних, які можуть бути зібрані.

На національному рівні через різні ресурси, такі як веб-сайти Кабінету Міністрів України та Міністерства соціальної політики України, активно поширюється інформація про те, куди звертатися внутрішньо переміщеним особам щодо різних питань, таких як відновлення документів, отримання грошової допомоги чи переоформлення пенсій. Однак ці інформаційні ресурси зазвичай обмежуються звичайними послугами інформування, не належать до моделей кризового втручання або довгострокових інтервенцій, які вже виявилися ефективними в міжнародній практиці соціальної роботи.

У відповідь, держава розпочинає створення та впровадження програм соціальної підтримки та адаптації ВПО під час воєнного конфлікту [44].

Соціальну підтримку для внутрішньо переміщених осіб, ініційовану Урядом, можна умовно поділити на три основні напрями:

1. Фінансова підтримка. Встановлено щомісячну виплату у розмірі двох тисяч гривень для кожної особи, яка покинула райони з активними бойовими діями. Оформлення допомоги буде проводитися через Дію або за допомогою органів державної влади, а гроші будуть виплачуватися безпосередньо на банківську картку.

З одного боку, немає потреби в додаткових документах чи складних формальностях, але з іншого важливо не пропустити формування електронного реєстраційного запису ВПО у відповідній місцевій громаді, щоб отримати допомогу із подальшим інформуванням через відповідні місцеві органи влади. Крім того, встановлено щомісячну виплату в розмірі трьох тисяч гривень на кожну дитину для батьків, які змушені були переїхати в безпечніші регіони через

війну. Особи з інвалідністю також отримуватимуть 3 тисячі гривень щомісяця. Отже, така підтримка може допомогти на початковому етапі адаптації та інтеграції в нову громаду [46].

2. Робота. Роботодавцям надаються виплати у розмірі 6,5 тисяч гривень за кожного прийнятого на роботу вимушено переселенця. Ці кошти будуть використовуватися роботодавцями для оплати праці таких працівників. Це позитивна динаміка, оскільки саме зайнятість ВПО повинна стати основою для їхньої подальшої підтримки. Особисті резерви, а також можливості бюджетної підтримки, будуть поступово зменшуватися, тому надзвичайно важливо сприяти самостійному забезпеченню переміщених осіб і, в той же час, стимулювати економіку з усіма позитивними для державних фінансів наслідками. Для досягнення цієї мети уже внесені зміни до Податкового кодексу та іншого законодавства, що стосується підтримки бізнесу – зменшення податків, надання доступних кредитів, проведення значних дерегуляторних заходів (впровадження декларативної системи роботи та відміна перевірок).

3. Житлові умови. Введено відшкодування витрат на оплату комунальних послуг тим родинам, що безоплатно прийняли в себе переміщених осіб. Розмір компенсації становить близько 450 гривень на місяць (14,77 гривень на день) за кожного прийнятого. Уряд також має намір компенсувати громадам витрати на комунальні послуги в місцях, де надається тимчасовий притулок (школи, дитячі садки, будинки культури та інші комунальні установи).

Щодо іншої значної складової соціальної підтримки внутрішньо переміщеним особам, це безпосередня допомога. Починаючи від будівництва житла (ми не є південними країнами з постійно теплим кліматом, тому необхідно готуватись до гірших варіантів і забезпечувати місця проживання на довгий період більш якісно) і закінчуючи наданням предметів та продуктів першої необхідності.

Щодо останнього, тут на передовій повинні перебувати органи місцевого самоврядування, які внаслідок процесу децентралізації отримали достатні повноваження та стали суттєво спроможними інституціями.

У державних соціальних службах бракує фахівців з відповідним рівнем підготовки у сучасній соціальній роботі, які володіли б необхідними техніками для ефективного втручання у кризові ситуації та мали б досвід роботи у надзвичайних обставинах [46, 47].

Аналіз різноманітних наукових джерел показує, що під час вивчення процесів адаптації внутрішньо переміщених осіб та приймаючих громад, основна увага спрямована на різні аспекти цих явищ. Це відображає як різноманітні інтереси з боку окремих наук (наприклад, економіки, психології, соціології, демографії, медицини та ін.), так і відмінності в теоретико-методологічних підходах.

Медична наука в контексті адаптації та інтеграції ВПО акцентує увагу на стані здоров'я переміщених осіб, поширенні захворюваності, зокрема епідемій. Психологічна наука більше зацікавлена в психологічних станах внутрішньо переміщених осіб, їх поведінкових наслідках. Соціологія приділяє більше уваги взаємодії ВПО з новим культурним оточенням та можливою трансформацією їх ідентичності.

Економічні дослідження більше зосереджені на аналізі витрат і потенціалу ВПО, їх здатності до вступу на ринок праці в приймаючому середовищі та відновлення професійного статусу.

Незважаючи на те, що кожна з вказаних наук має свої методологічні особливості в дослідженні адаптації та інтеграції ВПО, які визначені предметом дослідження та фокусом наукового інтересу, можна виділити два теоретико-методологічні підходи, що виходять за межі однієї наукової дисципліни: соціокультурний та ресурсний (останній також можна розглядати в широкому сенсі як «економічний»).

Соціокультурний підхід. У рамках соціокультурного теоретико-методологічного підходу адаптація розглядається як процес подолання шоку від зміни звичного культурного оточення та необхідності пристосування до іншої культури, включаючи знаходження способів співіснування ідентичності ВПО з членами оточуючих груп. Інтеграція ВПО в приймаючих громадах інтерпретується як процес зближення ідентичностей.

Ресурсний підхід. Суть його полягає в тому, що ресурси розглядаються як засоби, за допомогою яких люди задовольняють свої потреби, досягають цілей та виконують вимоги. Вивчення адаптації мігрантів, в основному, є вивченням факторів, які сприяють або перешкоджають доступу до ресурсів. В межах ресурсного підходу адаптація розглядається як процес пристосування до втрати значної частини ресурсів, які були у внутрішньо переміщених осіб до їх переїзду, а також отримання доступу до ресурсів у новому місці проживання. Інтеграція розглядається як спільне використання ресурсів між внутрішньо переміщеними особами та місцевими громадами, які їх приймають [47].

В підсумку, важливо відзначити, що сьогодні держава активно реагує на виклики та проблеми, пов'язані з соціальним захистом ВПО.

В науковій літературі та міжнародних документах розглядається докладне теоретико-методологічне обґрунтування соціальної підтримки внутрішньо переміщених осіб, що базується на тому, що переміщення веде до порушення соціальної екології людини, призводить до депривації, соціального виключення, збільшує ризики насильства та може сприяти виникненню психологічних проблем, таких як «пастка утриманства» і т. д.

Отже, соціальна підтримка для переміщених осіб має бути спрямована на подолання залежності від гуманітарної допомоги, відновлення трудового потенціалу, відновлення соціально-культурних та суспільних зв'язків, розвиток ефективного самоменеджменту, тобто активізацію самостійності людини.

Адаптація ВПО є складним процесом, що охоплює кілька сфер, які можуть бути вивчені різними науками, такими як медицина, психологія, соціологія, антропологія, економіка тощо.

Існують два теоретико-методологічні підходи, які виходять за межі конкретних наук та представляють різні погляди на адаптацію та інтеграцію ВПО: соціокультурний і ресурсний.

Соціокультурний підхід акцентує увагу на внутрішньому житті ВПО, їх суб'єктивних переживаннях у процесі адаптації та інтеграції, в той час як ресурсний підхід звертається до їх зовнішніх атрибутів та об'єктивних параметрів.

За соціокультурним підходом адаптація означає переборення культурного шоку, що виникає головним чином через зіткнення з іншою культурою, і потребує пристосування своєї ідентичності. У ресурсному підході адаптація полягає в тому, щоб отримати інформацію про можливості отримання ресурсів у новому місці проживання.

Міжнародний досвід показує, що в роботі з ВПО застосовують як короткострокові стратегії (наприклад, кризові втручання, аутріч-робота, орієнтована на вирішення конкретних завдань соціальна робота), так і довгострокові стратегії, спрямовані на розвиток громад за системно-екологічною моделлю соціальної роботи.

Поява ВПО у нашій країні спровокувала перегляд багатьох встановлених практик і яскраво показала непридатність державних соціальних служб до адаптації до нових клієнтських груп, виявила бюрократичність надто обтяжливої управлінської системи. Також було виявлено недостатню професійну кваліфікацію соціальних працівників і виявилася потреба у зміні деяких аспектів їх підготовки, зокрема для забезпечення мобільних інтервенцій.

Україні зараз слід враховувати міжнародний досвід при розробці програм для внутрішньо переміщених осіб. Необхідно провести подальше дослідження ефективності існуючих короткострокових соціальних програм підтримки

внутрішньо переміщених осіб, а також проаналізувати можливості впровадження довгострокових програм розвитку економічного потенціалу цієї категорії осіб [45].

2.3. Інтеграція внутрішньо переміщених осіб в приймаючу територіальну громаду як одна із ефективних соціальних програм підтримки

Інформація від Міністерства соціальної політики на кінець лютого 2016 демонструє, що в Україні перебувало 1 735 000 внутрішньо переміщених осіб. За наближеними оцінками, з Криму приблизно 22 000 осіб, а зі Сходу України понад 1 700 000. Приблизно 60% з них – це пенсіонери, 23,1% – працездатні особи, 12,8% – діти, і 4,1% – неповносправні особи. Ця група складає 4% від загального населення країни. Важливо зазначити, що інформація про кількість внутрішньо переміщених осіб, що надходить з різних офіційних джерел, а іноді й з одного джерела, істотно відрізняється або суперечить одна одній. Як вже було сказано, за інформацією Міністерства соціальної політики станом на 22 лютого 2016 року було нараховано 1 млн 735 тисяч внутрішніх переселенців (1 млн 374 тисяч сімей). Різні види допомоги від держави отримували 695 тисяч сімей. За даними МСП на 29 лютого 2016 року, кількість переселенців збільшилася на 11 тисяч і становила 1 млн. 746 тисяч. При цьому кількість сімей зросла на 18 тисяч – 1 млн. 392 тисяч. Допомогу вже отримували 701 866 сімей. Однак, за офіційними даними міжвідомчого координаційного штабу з питань соціального забезпечення громадян України, які переміщуються з районів проведення антитерористичних операцій та тимчасово окупованих територій, станом на 26 лютого було офіційно зареєстровано 1 млн 30 тисяч осіб, що є на 700 тисяч меншим, ніж у Міністерства соціальної політики. За даними МКШ, станом на 21 березня 2016 року з районів проведення антитерористичної операції та тимчасово окупованих територій до інших регіонів України було переселено 1 025 608 осіб, у тому числі з Луганської та Донецької областей 1 003 545 осіб, з міста Севастополь й Автономної

Республіки Крим 22 063 особи, з них 168 959 дітей, 496 864 осіб похилого віку та людей з інвалідністю. Важливо відзначити, що наявна певна відмінність у методиках реєстрації вимушено переміщених осіб МКШ і Мінсоцполітики. Міжвідомчий координаційний штаб реєструє осіб, що звернулися за допомогою в розміщенні та переселенні. Ця інформація вводиться до реєстру громадян України, що переміщуються з районів проведення антитерористичної операції та тимчасово окупованих територій [48].

Мінсоцполітики враховує осіб, які звернулися з питаннями виплати належної пенсії або соціальної допомоги у новому місці проживання. Дійсний облік Міністерства соціальної політики осягає не лише переселенців, але й тих, хто фактично проживає на окупованих територіях і систематично приїжджає для отримання соціальної допомоги або пенсій на контрольовані центральною владою території (наприклад, пенсійний туризм). У будь-якому випадку, кількість переселенців значна – більша, ніж населення багатьох країн світу, враховуючи країни Європи (візьмімо, населення Чорногорії складає 647 тисяч, а Естонії – 1265 тисяч). Україна займає одне з лідерських місць за кількістю переселенців. Крім регіонів України, мешканці тимчасово окупованих територій та районів, де проводиться антитерористична операція, переселяються також за межі країни (Додаток 2). За даними Міністерства соціальної політики найбільшу чисельність внутрішньо переміщених осіб зареєстровано в Донецькій (676 533 особи), Луганській (251 231 особа), Харківській (212 557 осіб), у місті Києві (127 026 осіб), Запорізька (118 878 осіб), Дніпропетровській (76 457 осіб), та Київській (48 975 осіб) областях (див. Рис. 1.1).

У кінцевому підсумку, необхідно вирішити питання з єдиним реєструванням ВПО, що здійснюється за чіткими принципами, враховуючи всі види допомоги, включаючи допомогу надану міжнародними проектами, фондами та програмами.

В українському суспільстві при значній недовірі до державних органів влади залишається довіра до міжнародних організацій, і цю довіру необхідно зберегти.

Потрібно розробити чіткі критерії відбору та механізми для надання допомоги внутрішньо переміщеним особам, залежно від їхньої фінансової ситуації та соціального положення.

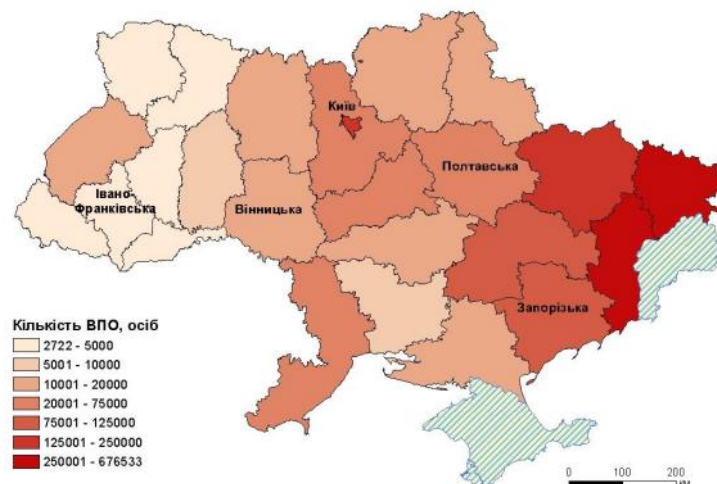

Рис. 1. Загальна кількість ВПО по областях України

Рис. 1.1. Загальна кількість ВПО по областях України [41].

Потреба у диференційному підході до надання соціальної допомоги внутрішньо переміщеним особам (ВПО) підтверджується досвідом інших країн, включаючи Азербайджан, де питання ВПО залишається актуальним після 20 років з моменту його виникнення. «ВПО – це досить неоднорідна група. Частина з них дійсно необхідна підтримка держави, проте інша частина за ці роки спромоглася облаштувати своє життя. Тому привілеї ВПО часом викликають роздратування у решти населення. З другого боку, вони формують ментальність утриманців у деяких ВПО» [38].

Введення єдиної системи реєстрації переселенців сприятиме визначенню потреб переселенців та плануванню надання соціальних виплат, а також уникненню можливих зловживань державною та благодійною допомогою. Одним із методів соціально-економічної інтеграції ВПО є розвиток територій з найбільшим припливом переселенців. Наприклад, це означає поширення інфраструктурних можливостей місцевих громад відповідно до чисельності

прийнятих переселенців, задля того щоб уникнути негативного ставлення до них, забезпечити соціальну злагоду та соціально згуртувати місцеві громади.

Необхідно створювати соціально-економічні передумови для розвитку областей зі значною кількістю внутрішньо переміщених осіб, враховуючи їх залучений трудовий потенціал [49].

Розробка нових трудових позицій – основне завдання для подібних регіонів. Ця можливість забезпечується як через розширення існуючих виробництв, так і через створення нових підприємств в областях та містах України, де є найбільша концентрація ВПО. Ефективність таких підприємств можна збільшити, дозволяючи їм отримувати певні переваги під час продажу продукції на міжнародних та внутрішніх ринках, з урахуванням попиту споживачів. Встановлення системи квот на нові робочі місця для переселенців допоможе надати можливість працювати для частини бажаючих.

Можливим джерелом фінансування збільшення виробничої бази чи будівництва нових підприємств є іноземні капіталовкладення, процес втручання яких має бути максимально простим. Українська економіка різко відчуває необхідність інвестицій, в тому числі для зазначеної мети. Проте, незважаючи на дефіцит коштів для розвитку економіки, необхідність зменшення безробіття та приваблення прямих іноземних інвестицій не повинна досягатися, наприклад, через пониження екологічних стандартів та створення «притулку для забруднень».

Потенційні впливи на навколишнє середовище мають бути враховані відразу під час розглядання можливих проєктів залучення прямих зарубіжних інвестицій, а не виправлятися пізніше. Державним органам потрібно включати екологічні мети у стратегії розвитку ключових галузей економіки, таких як промисловість, сільське господарство, транспорт, туризм, і твердо дотримуватися їх під час розробки, впровадження та реалізації інвестиційних програм і стратегій.

Було проаналізовано зміст інтеграції з погляду внутрішньо переміщених осіб, місцевих громад, колективів ВПО та громадських організацій: що від кого необхідно.

Інтеграція є взаємовигідним обопільним процесом, що розпочинається з узгодження позицій та інтересів.

Хто з кого отримує вигоду під час інтеграції внутрішньо переміщених осіб:

Користь з боку ВПО для громади:

- залучення креативного та розумового потенціалу для зміцнення та прогресу громади, просування наукових досліджень;
- інновації;
- реалізація прав людини на повсякденному рівні;
- відмова від корупції та боротьба проти неї;
- активна участь громадян, освоєння та реалізація демократичних методів впливу на процеси прийняття рішень в уряді для сприяння загальному добру;
- участь у розробці державної стратегії, локальної політики та програм соціально-економічного прогресу місцевості; використання потенціалу внутрішньо переміщених осіб;
- розвиток у відновленні гуманітарних і гуманістичних цінностей, росту особистості, громадянської, економічної, історичної освіти, обмін знаннями;
- стимулювання активності учасників місцевих спільнот.

Користь з боку громади для ВПО:

- оселя;
- робота, можливість просування економічної активності у районі оселення;
- початок отримання доходу та соціального захисту замість гуманітарних виплат.

Користь з боку ВПО для ВПО:

- традиційна спільність, взаємна підтримка (розвиток колективного обслуговування) серед внутрішньо переміщених осіб, просування волонтерства, активності Червоного Хреста, навчання і виховання (враховуючи ліцеї, гімназії, дитячі розвиваючі заклади тощо);

- освітні можливості (у тому числі за кордоном);

- виховання та зростання особистості;

- мотивація творчого розвитку;

- заохочення культурних цінностей (мистецтво, етика, естетика, екологія і принципи сталого розвитку);

- зміцнення здоров'я через фізичну активність, моральне та патріотичне виховання;

- поширення здорового способу життя;

- професійний розвиток «ВПО для ВПО».

В яких сферах розвиваються спільні процеси інтеграції:

Економічна інтеграція:

Ця сфера охоплює суб'єктів, таких як внутрішньо переміщені особи, місцеві підприємства, урядові органи, науково-промислові центри тощо.

- створення нових підприємств, робочих місць, формування наукових шкіл та творчих колективів;

- розвиток підприємництва, особливо малого і середнього бізнесу;

- перехід до здорової конкуренції за допомоги розвитку істинних ринкових відносин;

- впровадження корпоративних кодексів, формування об'єднань і т.д., які захищають як вільну конкуренцію, так і співпрацю в бізнесі, моральні принципи;

- переміщення до нових районів місцезнаходження виробничих потужностей;

- інвестування в соціально-економічний розвиток місцевостей проживання;

- заохочення донорських та спонсорських коштів на розвиток місцевих громад для створення спільних проєктів;

- розвиток нових громадських центрів, соціальної інфраструктури, організацій, установ.

Інтеграція молоді:

- взаємний обмін між регіонами, через міжнародні зв'язки;

- спільна освіта молоді, включно за кордоном, розвиток нових форм навчання і підготовки до життя у рамках правової держави;

- спільні соціальні і економічні ініціативи, які створює та здійснює молодь;

- спільні культурні, освітні, громадські заходи, що формують нові здорові взаємини, спрямовані на вищі цілі й інтереси.

Існують й інші варіанти й напрямки інтеграції (зміст буде розглянутий в наступних публікаціях):

- соціальна інтеграція;

- правова (законодавча, юридична) інтеграція;

- культурна інтеграція;

- ментальна інтеграція (Інтеграція через інформаційний простір) та ін.

Питання підтримки інтеграції у діяльності громадських організацій:

1. Аналіз потреб ВПО та громад;

2. Вивчення законодавства й нормативно-правової бази стосовно ВПО і їх інтеграції;

3. Дослідження практичного застосування нормативно-правової бази в конкретних місцях проживання;

4. Аналіз інформаційного простору за критерієм інтеграції ВПО та їх взаємин з місцевим населенням;

5. Огляд отриманих даних і результатів досліджень серед широкого загалу та владних структур;
6. Дискусії на круглих столах з зацікавленими сторонами та в експертному оточенні;
7. Створення програми інтеграції, навчальних матеріалів та кейсів для тренінгів з посадовцями і представниками громадськості;
8. Пропаганда прийняття програм інтеграції на місцях через інформаційні кампанії та лобіювання;
9. Запровадження постійного моніторингу;
10. Інформаційне, адміністративне, юридичне, громадське й експертне супроводження розвитку процесів інтеграції та реалізації програм сприяння, а також розширення теми у засобах масової інформації [49].

Можливо зробити наступні висновки: окреслення й розробка стратегій у вирішенні проблем ВПО повинні враховувати, що неоднаковий розвиток ситуації на Сході та на Півдні країни ускладнює швидке й безпечне повернення тисяч людей до власних домівок.

Першочерговим завданням у політиці стосовно ВПО має стати їх адаптація та включення у соціально-економічну сферу. Більшість заходів, які були прийняті раніше, спрямовані на термінове реагування. Тепер необхідно зосередитися на розробці довгострокових стратегій, які сприятимуть забезпеченню житлових умов, трудової зайнятості та соціальної інтеграції ВПО, а також використанню позитивних аспектів примусової внутрішньої міграції, з урахуванням конкретних особливостей різних регіонів та уроків, які можна винести з міжнародного досвіду.

Державна стратегія щодо внутрішньо переміщених осіб має базуватися на індивідуальному підході до різних груп переселенців. Реалізація такого диференційного підходу до різних груп переселенців потребує в першу чергу чіткої та єдиної системи реєстрації ВПО, яка враховуватиме всі форми допомоги,

включаючи допомогу, яка надається міжнародними проектами, фондами та програмами.

Необхідно також постійно відслідковувати настрої ВПО та їх плани щодо майбутнього переміщення. Для цього потрібно впроваджувати регулярні опитування ВПО з цих питань. Інтеграція переселенців, які не мають наміру повертатися, включає допомогу в оснащенні у нових місцях проживання та сприянні створенню толерантного середовища між переселенцями та місцевим населенням. Сім'ї, які планують залишитися, слід забезпечувати житлом шляхом: фінансової підтримки при покупці або ремонті власного житла; ремонту центрів спільного проживання та передачі прав на власність житлових приміщень мешканцям; будівництва нового житла з передачею прав на власність [50].

Раціональним є використання критеріїв переваги у наданні житла (багатодітним, неповним сім'ям, тощо). Водночас слід уникати виокремленого розселення ВПО, тому що це перешкоджає інтеграції переселенців у нових місцях проживання. Міжособистісне спілкування переселенців із місцевими мешканцями приймаючих громад, приєднання до місцевих звичаїв і традицій, проведення спільних культурно-масових заходів – це важлива складова соціальної адаптації ВПО.

Також варто проводити інформаційну кампанію серед населення України з питань безперешкодного і толерантного ставлення до вимушених переселенців зі Сходу України.

У ЗМІ періодично з'являються сповіщення про зіткнення між внутрішньо переміщеними особами та місцевим населенням. Проте немає обґрунтованих підстав зазначати масовість таких ситуацій, і результати дослідження це підтверджують – швидше за все, це окремі резонансні випадки, які отримують широкий розголос.

Отже, необхідно знизити вплив окремих ситуацій на формування громадської думки, одночасно стимулюючи спільні зусилля для розвитку громади,

з використанням соціальної реклами на телебаченні, у соціальних мережах і на біл-бордах.

Крім цього, як державним установам, так і міжнародним організаціям слід співпрацювати з освітніми установами, представниками місцевого управління (особливо з працівниками служб, що займаються оформленням пенсій та соціальної допомоги), щоб підвищити рівень освіченості відповідних працівників щодо потреб внутрішньо переміщених осіб, уникнути упередженого ставлення до переселенців і підвищити взаєморозуміння між громадами та вимушеними мігрантами.

Повинно бути активне інформування та залучення усіх категорій внутрішньо переміщених осіб або їхніх представників до участі в місцевому самоврядуванні у громадах, де вони масово проживають, з метою вирішення всіх їхніх актуальних питань, включаючи проблему житла, та прийняття відповідальних та обдуманих рішень.

РОЗДІЛ 3

ПРАКТИЧНІ ОСНОВИ ПРОГРАМ СОЦІАЛЬНОЇ ПІДТРИМКИ ТА АДАПТАЦІЇ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ В УМОВАХ ВОЄННОГО ЧАСУ

3.1. Аналіз впровадження програм соціальної підтримки та адаптації внутрішньо переміщених осіб в умовах воєнного часу в Департаменті соціального захисту населення Запорізької міської ради

Наразі, основним завданням є підтримка інтеграції ВПО шляхом ліквідації бар'єрів у реалізації їхніх прав та свобод, забезпечення необмеженого доступу до соціальних, адміністративних, культурних та інших послуг, а також формування умов для розвитку потенціалу та зміцнення можливостей ВПО у місцевих громадах, що їх приймають.

З метою оцінки заходів, які проводить держава для фінансового та матеріального підтримання ВПО, інформацію щодо виплат, компенсацій та інших фінансових заходів було упорядковано у таблиці (див. Додаток А).

Отже, можна стверджувати, що навіть якщо виплати внутрішньо переміщеним особам лише мінімально задовольняють їхні життєво важливі потреби, ці кошти все ж є важливою фінансовою підтримкою для осіб та сімей, які були примусово переселені, втратили свої робочі місця та матеріальні засоби. Варто зазначити, що навіть такі невеликі виплати для окремої особи разом утворюють значне фінансове навантаження на Державний бюджет. Тому цей фінансовий механізм, який має значний соціальний вплив, повинен розглядатися внутрішньо переміщеними особами як тимчасова підтримка для подальшого розвитку і використання трудового потенціалу. Важливо, щоб внутрішньо переміщена особа розуміла, що це інструмент, за одержання і застосування якого, вона несе відповідальність не лише перед собою, але й перед країною і тими, хто її

боронить. Серед різних методів підтримки – в основному пасивних (виплати, допомога) важливо виділити й активні, які мотивують внутрішньо переміщених осіб брати активну участь у економічному житті країни, особливо в сучасних умовах, тобто формувати додану вартість на робочих місцях. Відшкодування роботодавцям за працевлаштування внутрішньо переміщених осіб та компенсація витрат на їх перепідготовку сприяють їх залученню до суспільно корисної праці та зменшенню соціальних напруг [49; 50].

Також, аналіз національних правових актів дозволяє зробити висновок про те, що не існує узгодженої державної стратегії соціальної підтримки ВПО, подібно до Програми «Молодь України» [25]. Це означає відсутність чіткого визначення соціальних проблем та плану заходів для їх вирішення, а також незгоджених джерел фінансування та відповідальних осіб, які повинні втілити конкретні результати. Замість цього, існують окремі правові акти, які регулюють окремі аспекти соціальної підтримки ВПО або в певній мірі мають відношення до цієї сфери.

Соціальне обслуговування є одним з компонентів соціальної підтримки ВПО. Аналіз статистичних та офіційних джерел дозволяє ідентифікувати різні соціальні послуги для ВПО, що були реалізовані під час російської агресії в Україні. Ці послуги включають отримання статусу ВПО (оффлайн або онлайн в Дії), інформаційні та психологічні консультації, медичне обслуговування, надання тимчасового житла, харчування та освітні послуги для ВПО (див. додаток А).

В додатку Б подано оцінку соціального обслуговування ВПО. Ці послуги перекрили потреби ВПО у виживанні та адаптації (надання інформаційних, психологічних та соціальних послуг), у нових місцях проживання, які є новими для них. Аналіз та оцінка потреб ВПО стають механізмом для підвищення ефективності, спрямованості та результативності соціальної підтримки. Інформація про потреби ВПО дозволяє надати більш структурований та фінансово визначений характер соціальної підтримки. Знання «що» та «кому» потрібно

дозволяє швидко реагувати та задовольняти ці потреби. Систематизувати ієрархію потреб внутрішньо переміщених осіб вдалося завдяки дослідженню інформаційних джерел. Перший рівень - потреби «виживання» - харчування, одяг, місце проживання, медична та соціальна допомога і безпека. Після задоволення основних потреб, таких як їжа і одяг, виникає потреба у житлі для тих, хто не може собі його дозволити (див. Додаток Б).

Департамент соціального захисту населення Запорізької міської ради виконує обов'язки з обслуговування наступних груп осіб:

– Особи, які змінили місце проживання (перемістилися повторно) з 1 січня 2022 року з територій, що входять до списку місць, де тривають бойові дії або які тимчасово окуповані Російською Федерацією.

– У ситуаціях, коли житлові приміщення стали непридатними для проживання через пошкодження або знищення, і про це є запис у Державному реєстрі майна, яке постраждало внаслідок бойових подій, терористичних актів, диверсій, викликаних збройною агресією Російської Федерації проти України, або якщо щодо цього є письмове підтвердження органу місцевого самоврядування, а якщо ці документи відсутні – тоді це підтверджує обласна державна (військова) адміністрація.

Для здійснення цієї процедури потрібно заповнити спеціальну форму, яка доступна на веб-сайті департаменту, а також представити письмову згоду, щодо виділення фінансової допомоги уповноваженій особі від інших членів сім'ї, у довільній формі.

Для отримання допомоги, уповноважена особа повинна подати заявку на отримання допомоги для внутрішньо переміщених осіб до відділу соціальної підтримки населення, центру адміністративних послуг за місцем реєстрації внутрішньо переміщеної особи. Це можна зробити через Єдину інформаційну систему соціальної сфери або електронні системи Мінсоцполітики, якщо такі можливості доступні. Якщо є технічна можливість, заявка може бути подана в

електронній формі за наявності реєстраційного номера облікової картки платника податків на Єдиному державному веб-порталі електронних послуг, наприклад, через мобільний додаток Портал Дія, у будь-якій зрозумілій формі. Призначення допомоги здійснюється протягом 15 робочих днів з моменту подання заявки, в тому числі якщо це зроблено через Портал Дія в електронному форматі.

Також, на веб-сайті [26] доступний перелік причин для припинення надання соціальних послуг та перелік причин для відмови у наданні послуг. Департамент забезпечує всі ці послуги безкоштовно.

Оцінка впровадження сучасних програм соціальної допомоги та пристосування внутрішньо переміщених осіб під час воєнних дій у Департаменті соціального захисту населення Запорізької міської ради виявила ряд важливих висновків. Незважаючи на існуючі програми та заходи для підтримки внутрішньо переміщених осіб, виникають значні труднощі та проблеми у їх реалізації та ефективності.

По-перше, відзначено, що інформація про існуючі програми та послуги доступна в недостатній кількості, що ускладнює внутрішньо переміщеним особам отримання необхідної підтримки. По-друге, відзначено дефіцит ресурсів та фінансування, що ускладнює реалізацію послуг та програм на місцевому рівні. По-третє, виявлено, що в окремих випадках має місце недостатній контроль і недостатня моніторингова діяльність щодо використання виділених коштів та якості наданих послуг.

Враховуючи ці висновки, рекомендується вдосконалення програм адаптації та соціальної підтримки, зокрема, за допомогою поліпшення доступності інформації, збільшення ресурсів та фінансування, а також зміцнення контролю та моніторингу за їх реалізацією. До того ж, необхідно забезпечити більш міцну співпрацю між різними органами влади та громадськими організаціями для ефективного відгуку на потреби внутрішньо переміщених осіб в умовах воєнного конфлікту.

3.2. Рекомендації щодо шляхів впровадження соціальної підтримки та адаптації внутрішньо переміщених осіб в умовах воєнного часу в Україні

Протягом десятиріччя триває конфлікт, а внутрішня міграція осіб вже спостерігається з 2014 року. Зараз наростає необхідність переглянути та врахувати всі аспекти цього досвіду, від початку, коли людина робить вибір евакуюватися або залишити своє житло у зв'язку з певними обставинами, і до завершального етапу, коли ми маємо допомогти їм інтегруватися в нові територіальні громади або забезпечити реінтеграцію, щоб вони повернулися на місця, звідки вони виїхали. Це величезна й відповідальна робота.

Розробка нової стратегії – це відповідь держави на виклики масової міграції населення, спричинені повною мірою агресією росії. У цій стратегії передбачена державна підтримка для внутрішньо переміщених осіб на всіх етапах – від евакуації до процесу соціальної адаптації на новому місці й до моменту повернення до місця постійного проживання [17].

На нашу думку, уряд має сконцентруватися на шістьох стратегічних напрямках.

1. Створення спеціалізованих програм і служб для ВПО: Уряд повинен розробити та впровадити спеціалізовані програми та служби, спрямовані на виявлення потреб ВПО та надання їм підтримки в умовах воєнного конфлікту. Це може включати доступ до медичних послуг, освіти, житла, соціальної допомоги та психологічної підтримки:

- Розробка центрів або офісів, які надають консультації та підтримку ВПО в умовах воєнного конфлікту.

- Забезпечення доступу ВПО до основних послуг, таких як медична допомога, освіта та житло.

- Розробка програм допомоги з реінтеграції для ВПО, які повертаються до своїх домівок після закінчення конфлікту.

2. Розробка законодавства та політики з питань захисту прав ВПО: Важливо прийняти законодавчі акти та політику, які гарантують захист прав ВПО, включаючи право на безпеку, працю, освіту, житло та здоров'я.

– Прийняття законів та політики, які гарантують захист прав ВПО, включаючи право на захист від насильства, на отримання гуманітарної допомоги та на доступ до освіти та працевлаштування.

– Створення процедур та механізмів для звернення ВПО за допомогою та захистом їхніх прав.

3. Залучення громадськості та міжнародної спільноти: Уряд повинен сприяти партнерству з громадськими організаціями та міжнародними агенціями для надання додаткової підтримки ВПО, а також для забезпечення прозорості та ефективності програм.

– Співпраця з неприбутковими організаціями, міжнародними агентствами та донорськими організаціями для надання підтримки ВПО.

– Організація інформаційних кампаній для підвищення усвідомленості громадськості щодо потреб та прав ВПО.

4. Створення можливостей для соціальної інтеграції: Важливо розробляти програми та ініціативи, спрямовані на сприяння соціальній інтеграції ВПО в місцеві спільноти, включаючи підтримку в пошуку роботи, вивченні мови, культурних адаптаціях тощо

– Розробка програм інтеграції, які сприяють адаптації ВПО до нового соціального середовища та сприяють їхньому включенню в місцеві спільноти.

– Проведення курсів з мови, культурної адаптації та підготовки до працевлаштування для ВПО.

5. Надання психологічної підтримки: враховуючи травматичний характер внутрішньої міграції через війну, необхідно забезпечити ВПО доступ до психологічної підтримки та консультацій, спрямованих на підтримку їхнього психічного здоров'я.

– Забезпечення доступу ВПО до психологічної підтримки та консультивання для допомоги їм у подоланні стресу та травм, пов'язаних з втратою дому та переслідуванням.

– Створення групових сесій психосоціальної підтримки для ВПО для спільного обговорення та поділу досвіду.

6. Моніторинг та оцінка ефективності програм: Необхідно регулярно моніторити та оцінювати ефективність програм соціальної підтримки та адаптації ВПО для забезпечення їхньої адекватності та вчасної реакції на зміни у ситуації

– Проведення регулярного моніторингу та оцінки програм соціальної підтримки для оцінки їхньої ефективності та вчасного виявлення проблем.

– Застосування зібраної інформації для вдосконалення програм та політик, з метою забезпечення кращого задоволення потреб ВПО.

Реагування держави на внутрішню міграцію в умовах війни є складним процесом, який потребує комплексних та збалансованих заходів зі сторони уряду, громадських організацій та міжнародної спільноти. Відповідно до реалій воєнного конфлікту в Україні, важливо надати адекватну соціальну підтримку та сприяти адаптації внутрішньо переміщених осіб для забезпечення їхнього гідного життя та інтеграції в нове соціальне середовище.

Шляхи впровадження соціальної підтримки та адаптації ВПО включають різноманітність заходів на різних рівнях:

На рівні законодавства та політики необхідно розробити та прийняти спеціалізовані закони та політику, які гарантують захист прав ВПО та забезпечують їхню соціальну інтеграцію.

На рівні програм та служб важливо створити спеціалізовані центри та офіси, що надають консультаційну та психологічну підтримку ВПО, а також забезпечують доступ до основних послуг, включаючи медичну допомогу, освіту та житло [43].

Громадськість та міжнародна спільнота можуть допомогти в реалізації цих заходів шляхом забезпечення фінансової підтримки, експертної допомоги та партнерства в розвитку програм соціальної підтримки.

Крім того, необхідно здійснювати постійний моніторинг та оцінку ефективності цих програм з метою виявлення проблем та вдосконалення механізмів надання підтримки ВПО.

Ці заходи стануть важливим кроком в забезпеченні гідності та безпеки внутрішньо переміщеним особам в умовах війни та сприятимуть створенню стабільного та розвинутого суспільства.

Реагування держави на виклики внутрішньої міграції в умовах воєнного конфлікту є важливим завданням, що вимагає комплексного та системного підходу. Шляхи впровадження соціальної підтримки та адаптації внутрішньо переміщених осіб в Україні в умовах війни включають створення спеціалізованих програм та служб для ВПО, розробку законодавства та політики з питань захисту їхніх прав, залучення громадськості та міжнародної спільноти, створення можливостей для соціальної інтеграції, надання психологічної підтримки та проведення моніторингу та оцінки ефективності програм [54].

Реалізація цих заходів дозволить забезпечити гідність, безпеку та благополуччя внутрішньо переміщеним особам, допоможе їм успішно адаптуватися до нових умов та забезпечить їхню ефективну інтеграцію в місцеві спільноти. Правильно розроблені та впроваджені заходи соціальної підтримки та адаптації стануть важливим внеском в забезпечення стабільності та розвитку суспільства в умовах воєнного конфлікту.

Важливим кроком у подоланні проблем ВПО є стимулювання у них позитивної мотивації до співпраці з соціальними працівниками та до пристосування до нових життєвих умов. Це ускладнюється невизначеністю майбутнього їх регіонів та сподіванням на повернення до старих домівок. Але навіть якщо повернення до старих місць проживання стане можливим, це не

гарантує повернення колишньої роботи, доходів, соціальних контактів тощо. Тому важливо підтримувати переселенців у розумінні цих викликів і вибору, який вони роблять для своїх сімей – чи залишатися, чекати кінця конфлікту, чи починати нове життя вже зараз на новому місці проживання [33].

У зв'язку зі складністю обстановки в Україні через воєнний конфлікт та його вплив на внутрішньо переміщених осіб, вивчення соціальної підтримки та адаптації набуває важливого значення. У рамках цього дослідження було проведено аналіз різних аспектів соціальної підтримки, включаючи доступ до базових потреб, житлові умови, медичну допомогу та освіту. Висновок, до якого ми прийшли, полягає у тому, що ефективна система соціальної підтримки для ВПО потребує комплексного підходу та співпраці між урядом, громадськими організаціями та міжнародними партнерами. Дослідження також вказує на необхідність розробки інноваційних програм та стратегій, спрямованих на підвищення рівня соціальної підтримки та адаптації внутрішньо переміщених осіб в умовах воєнного конфлікту. Отримані результати можуть послужити основою для подальших досліджень та розробки політичних заходів, спрямованих на поліпшення ситуації в цій групі населення [55].

ВИСНОВКИ

Військові дії часто погіршують вже вразливе становище внутрішньо переміщених осіб, зокрема збільшуючи їхню потребу в соціальній підтримці та адаптації. Існує постійна потреба у програмах соціальної підтримки та адаптації внутрішньо переміщених осіб у воєнний час. Активний збільшення кількості внутрішньо переміщених осіб у воєнних конфліктах підкреслює необхідність ефективних програм, спрямованих на забезпечення їхніх базових потреб та соціальної адаптації.

В кваліфікаційній роботі ми навели ряд завдань і маємо наступні висновки:

Дослідження практики програм соціальної підтримки та адаптації внутрішньо переміщених осіб вказує на постійний розвиток і зміни у цій сфері, появи нових викликів.

Аналіз принципів та методів дослідження програми соціальної підтримки та адаптації в умовах воєнного часу виявляє необхідність специфічного підходу до аналізу і оцінки програм у контексті війни. Також в роботі було здійснено аналіз понять: «соціальна робота», «соціальні стандарти», «програма соціальної підтримки», «соціальна підтримка», «соціальна адаптація», «адаптація», «воєнний час», «категорія внутрішньо переміщених осіб» у вимірі сучасної практики соціального захисту;

Положення внутрішньо переміщених осіб як вразливої соціально-демографічної групи населення вказує на необхідність спрямованих заходів з соціальної підтримки та адаптації.

Аналіз міжнародного досвіду дозволяє виявити кращі практики та засвоїти їх для впровадження в місцевому контексті. Міжнародні та вітчизняні програми соціальної підтримки та адаптації внутрішньо переміщених осіб демонструють різноманітність підходів та можливостей у цій сфері.

Напрями інтеграції внутрішньо переміщених осіб в приймаючу територіальну громаду вказують на необхідність комплексного підходу до цього

процесу, що включає як матеріальну, так і психосоціальну підтримку. Також нами визначено, що умови воєнного конфлікту вимагають адаптації програм до швидко змінного середовища, зокрема шляхом швидкого реагування на зростаючі потреби та ефективного використання ресурсів.

Роль місцевих органів влади у реалізації програм соціальної підтримки займає значне положення. В нашій роботі було досліджено впровадження сучасних програм соціальної підтримки та адаптації внутрішньо переміщених осіб в умовах воєнного часу в Департаменті соціального захисту населення Запорізької міської ради вимагає постійного оновлення і вдосконалення підходів та інструментів з метою максимальної ефективності та адаптації до змінних умов. Інші місцеві установи відіграють важливу роль у впровадженні та координації програм для ВПО.

За результатами проведеного дослідження, ми дійшли до висновку про необхідність постійного оновлення та вдосконалення програм соціальної підтримки та адаптації ВПО. З огляду на постійні зміни у воєнних конфліктах та потребах внутрішньо переміщених осіб, програми соціальної підтримки повинні підлягати постійному моніторингу, оцінці та вдосконаленню.

Ці висновки підкреслюють важливість та актуальність програм соціальної підтримки та адаптації внутрішньо переміщених осіб у воєнний час, а також необхідність постійного удосконалення цих програм для ефективної відповіді на зростаючі потреби та виклики. Свідчать про складність проблеми соціальної підтримки та адаптації внутрішньо переміщених осіб, а також про необхідність постійного вдосконалення програм та підходів до їх реалізації.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Алфьоров С. М. Адаптації внутрішньо переміщених осіб в умовах воєнного часу. Загальна частина : навч. посіб. Київ : Центр учбової літератури, 2011. 253 с.
2. Балакірева О. Спектр проблем вимушених переселенців в Україні : швидка оцінка ситуації та потреб. URL : <http://www.uisr.org.ua/news/36/83.html> (дата звернення: 11.02.2024).
3. Бандурка О. М. Внутрішньо переміщені особи як вразлива соціально-демографічна група населення : підручник для вищих навч. закл. Київ : Літера ЛТД, 2002. 288 с.
4. Басова І. О. До проблеми правового статусу ВПО. *Держава і право : Юридичні науки: зб. наук. пр.* / Ін-т держави і права ім. Корецького В. М. НАН України. Київ : Юрид. думка, 2016. Вип. 73. 267 с. (дата звернення: 10.04.2024).
5. Браун А., Боурн А. Супервізор у соціальній роботі: Супервізія догляду в громаді, денних та стаціонарних установах. / пер. з англ. Київ : Пульсари, 2003. 254 с.
6. Вдосконалення національного законодавства України стосовно захисту прав людини ВПО Проект Ради Європи «Посилення захисту прав людини ВПО в Україні». URL: <https://rm.coe.int/1680693ca7> (дата звернення: 11.02.2024).
7. Виплати щомісячної допомоги на проживання ВПО : хто має право. URL: <https://bukoda.gov.ua/news/vyplaty-shchomisiachnoi-dopomohy-naprozhyvannia-vro-khto-maie-pravo> (дата звернення: 01.04.2024).
8. Вирішення соціальних проблем ВПО не втрачає своєї гостроти – Мінсоцполітики. URL: <http://www.msp.gov.ua/news/13260.html> (дата звернення: 01.04.2024).
9. Внутрішньо переміщені особи : монографія / Новікова О. Ф., Амоша О. І., Антонюк В. П. та ін.; НАН України, Ін-т економіки пром-сті. Київ, 2016. 448с.

10. Волкова А. О. Сучасна практика надання внутрішньо переміщеним особам соціального житла та житла з житлових фондів для тимчасового проживання. *Часопис Київського університету права*. 2019. № 4. С. 209–216.
11. Воронюк А. В. Сукупність прийомів, методів та впливів, застосовуваних для досягнення мети соціального розвитку. Київ : НАН України, 2017. 109 с.
12. Глазько С. М. Дослідження програм соціальної підтримки : теоретичний аспект : автореф. дис. канд. юрид. наук: 12.00.05. Харків, 2005. 23 с.
13. Грабар Н. Адміністративно-правовий статус біженців в Україні : монографія. Львів, 2008. 95 с.
14. Державна міграційна служба України. Оперативний звіт з моніторингу міграційних процесів (15 – 21 квітня 2023 року). URL: http://dmsu.gov.ua/images/pro-dms/centr/zvit_vypusk (дата звернення: 11.02.2024).
15. Державна цільова соціальна програма «Молодь України». URL: <https://mms.gov.ua/molodizhna-politika/realizaciya-derzhavnih-program-u-sferi-molodi/derzhavna-cilova-socialna-programa-molod-ukrayini> (дата звернення: 20.02.2024).
16. Деякі питання виплати допомоги на проживання внутрішньо переміщеним особам : Постанова Кабінету Міністрів України від 20.03.2022 р. № 332. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/332-2022-%D0%BF#Text> (дата звернення: 01.05.2024).
17. Закіров М. Деякі аспекти розв'язання проблем внутрішньо переміщених осіб. URL: <http://nbuviar.gov.ua/images/rezonans/2016/rez39.pdf> (дата звернення: 20.02.2024).
18. Захаров Б. Права внутрішньо переміщених осіб. URL: http://helsinki.org.ua/prava-vnutrishno-peremischenyh-osib-b-zaharov/#_ftnref1 (дата звернення: 11.02.2024).

19. Звіт за результатами всеукраїнського опитування внутрішньо переміщених осіб та мешканців приймаючих громад. Дослідження на замовлення Internews Network за фінансової підтримки Уряду Канади. КМІС, 2016. 357 с.

20. Іванова О., Семигіна Т. Система соціального обслуговування та соціальних служб в Україні. *Соціальна робота в Україні : перші кроки* / за ред. Полтавця В. І. Київ : КМ Академія, 2000. 48 с.

21. Інновації у соціальних службах : навч. посіб. / за ред. Семигіної Т. В. Київ : Пульсари, 2002. 56 с.

22. Інтегровані соціальні служби : теорія, практика, інновації : навч.-метод. комплекс / автор.-упоряд.: Безпалько О. В., Зверева І. Д., Кияниця З. П., Кузьмінський В. О. та інш. / за заг. ред.: Зверєвої І. Д., Петрочко Ж. В. Київ : Фенікс, 2007. 528 с.

23. Кобець М. П. Адміністративно-правове забезпечення прав ВПО в Україні : дис. канд. юрид. наук: 12.00.07 / *Державний науково-дослідний інститут Міністерства внутрішніх справ України*. Київ, 2016. 238 с.

24. Колодій А. М. Міжнародні та вітчизняні програми соціальної підтримки внутрішньо переміщених осіб. Київ : Юрінком Інтер, 2004. 245 с.

25. Колпаков В. К. Інтеграція внутрішньо переміщених осіб в приймаючу територіальну громаду : підручник. Київ : Юрінком Інтер, 2013. 872 с.

26. Комнатний С. О. Деякі пропозиції до реформування державної політики у воєнний і повоєнний період. *Filosofs'kì ta metodologìchnì problemi prava*. 2022. № 1 (23). С. 78–84.

27. Методика та етика сучасних наукових педагогічних досліджень / укл. : Несторук Н. А., Несторук М. С. Слов'янськ : Вид-во Б. І. Маторіна, 2022. 144 с.

28. Міністерство соціальної політики України. URL: <https://www.msp.gov.ua/content/viplati-na-prozhivannya-dlya-vro.html> (дата звернення: 01.05.2024).

29. Організація соціально-педагогічної роботи з дітьми та молоддю у територіальній громаді : теоретико-методичні основи : монографія / за заг. ред. Безпалько О. В. Київ, 2006. 93 с.

30. Офіційний сайт Департаменту соціального захисту населення Запорізької міської ради. URL: dszn.zp.ua (дата звернення: 01.05.2024).

31. Офіційний сайт Департаменту соціального захисту населення Запорізької обласної ради. URL: <https://www.dszn-zoda.gov.ua/> (дата звернення: 01.03.2024).

32. Петрович В. С. Технології соціальної роботи і соціального забезпечення : навч. посіб. Луцьк, 2022. 11 с.

33. Політика інтеграції українського суспільства в контексті викликів та загроз подій на території України : національна доповідь / Лібанова Е. М., Горбулін В. П., Пирожков С. І. та ін.; за ред. Лібанової Е. М. Київ : НАН України, 2022. 393 с.

34. Порядок надання допомоги на проживання внутрішньо переміщеним особам : Постанова Кабінету Міністрів України від 20.03.2022 № 332. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/365-2016-%D0%BF#Text> (дата звернення: 11.02.2024).

35. Посібник для практиків соціальної сфери. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/pozashkilna/psychologichna-sluzhba/pos-bnik-shhodo-psixosocz-alno-dopomogi.pdf> (дата звернення: 01.05.2024).

36. Про безоплатну правову допомогу : Закон України від 02.06.11 № 3460-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3460-17> (дата звернення: 05.03.2024).

37. Про внесення змін до деяких законів України щодо державних гарантій в умовах воєнного стану, надзвичайної ситуації або надзвичайного стану : Закон України від 15.03.2022 р. № 2126-XI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2126-20#Text> (дата звернення: 01.05.2024).

38. Про внесення змін до постанов Кабінету Міністрів України від 20 березня 2022 р. № 326 і від 26 березня 2022 р. № 380. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/505-2022-%D0%BF#Text>. (дата звернення: 09.04.2024).

39. Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб : Закон України від 20.10.2014 р. № 1706-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1706-18#top> (дата звернення: 15.03.2024).

40. Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття : Закон України від 02.03.2000 р. № 1533-III. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/view/t001533?an=2> (дата звернення: 05.04.2024).

41. Про затвердження Державної цільової соціальної програми «Молодь України» на 2021-2025 роки та внесення змін до деяких актів Кабінету Міністрів України : Постанова Кабінету Міністрів України від 02.06.2021 № 579. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-zatverdzhennya-derzhavnoyi-cilovoyi-socialnoyi-programi-molod-ukrayini-na-20212025-roki-ta-vnesennya-zmin-do-deyakih-aktiv-kabinetu-ministriv--ukrayini-579-020621> (дата звернення: 01.05.2024).

42. Про затвердження Комплексної державної програми щодо підтримки, соціальної адаптації та реінтеграції громадян України, які переселилися з тимчасово окупованої території України та районів проведення антитерористичної операції в інші регіони України, на період до 2023 року : Постанова Кабінету Міністрів від 16 грудня 2015 р. № 1094. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1094-2015-%D0%BF> (дата звернення: 11.02.2024).

43. Про затвердження Порядку використання коштів, що надійшли від фізичних та юридичних осіб для надання одноразової грошової допомоги постраждалим особам та ВПО: Постанова Кабінету Міністрів України від 01.10.2014 № 535 URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/535-2014-п> (дата звернення: 14.03.2024)

44. Про надання щомісячної адресної допомоги внутрішньо переміщеним особам для покриття витрат на проживання, в тому числі на оплату житлово-комунальних послуг. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/505-2014-%D0%BF#Text> (дата звернення: 26.02.2024).

45. Про облік внутрішньо переміщених осіб : Постанова Кабінету Міністрів України від 01 жовтня 2014 року № 509. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/509-2014-%D0%BF#Text> (дата звернення: 11.02.2024).

46. Про порядок компенсації витрат за тимчасове розміщення внутрішньо переміщених осіб, які пере-містилися у період воєнного стану : Постанова Кабінету Міністрів України від 19.03.2022 № 333. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/333-2022-%D0%BF#Text> (дата звернення: 07.04.2024).

47. Про порядок надання роботодавцю компенсації витрат на оплату праці за працевлаштування внутрішньо переміщених осіб внаслідок проведення бойових дій під час воєнного стану в Україні: Постанова Кабінету Міністрів України від 20.03.2022 р. № 331. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/784-2022-%D0%BF#n30> (дата звернення: 22.04.2024).

48. Про свободу пересування та вільний вибір місця проживання в Україні : Закон України. *Відомості Верховної Ради України*. 2004. № 15. 34 с.

49. Про соціальні послуги : Закон України від 17.01.2019 № 2671-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2671-19#Text> (дата звернення: 26.02.2024).

50. Рекомендації міжнародної науково-практичної конференції «Внутрішньо переміщені особи в Україні: реалії та можливості». *Український соціум*. 2015. № 1. С. 175-181.

51. Соціальна педагогіка : мала енциклопедія / за заг. ред. професора Зверєвої І. Д. Київ : Центр учбової літератури, 2008. 58 с.

52. Соціальна робота : навч. посіб. / за заг. ред. Капська А. Й. Київ : Слово, 2011. 63 с.

53. Соціологія. Загальний курс : підручник. 4-те вид. / Лукашевич М. П., Туленков М. В. Київ : Каравела, 2004. 69 с.
54. Сучасна соціальна робота : навч. посіб / за ред. Семигіної Т. Київ : Академія праці, соціальних відносин і туризму, 2020. 275 с.
55. Трубавіна І. М. Проблеми внутрішньо переміщених осіб в Україні як основа ведення випадку в соціальній роботі з ними. URL:<https://dspace.hnpu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/8a338e50-a725-4397-b169-15f24fe6f832/content> (дата звернення: 05.04.2024)

ДОДАТКИ

Додаток А

Види та обсяги матеріальної допомоги ВПО

Вид матеріальної допомоги	Обсяг (грн.)	НПА
<p>Гарантії дотримання прав і свобод внутрішньо переміщених осіб:</p> <ul style="list-style-type: none"> – створення умов для добровільного повернення таких осіб до покинутого місця проживання або інтеграції за новим місцем проживання в Україні. 		<p>Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб. Закон України № 1706-VII від 20.10.2014; зі змін. і доп. від 22.10.2022. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1706-18#</p>
<p>Гарантії ВПО у сфері соціального страхування на випадок безробіття:</p> <ul style="list-style-type: none"> – мінімальний розмір, не може перевищувати 150% мінімальної заробітної плати на 1 січня календарного року. 	9750	<p>Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття. Закон України № 1533-III від 02.03.2000; зі змін. І доп. від 21.09.2022. https://ips.ligazakon.net/document/view/t001533?an=2</p>
<p>Виплати щомісячної допомоги на проживання ВПО:</p> <ul style="list-style-type: none"> – для здорових дорослих людей; 	2000	<p>Деякі питання виплати допомоги на проживання внутрішньо переміщеним особам. Постанова Кабінету</p>
<ul style="list-style-type: none"> – на кожну дитину або дорослого з інвалідністю. 	3000	<p>Міністрів України від 20 березня 2022 р. № 332. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/332-2022-%D0%BF#</p>

Продовження Додатку А

<p>Компенсація родинам, які прихистили в своїх домівках вимушених переселенців:</p> <ul style="list-style-type: none"> – відшкодування комунальних платежів на особу в місяць. 	450	<p>Про порядок компенсації витрат за тимчасове розміщення внутрішньо переміщених осіб, які перемістилися у період воєнного стану. Постанова Кабінету Міністрів України від 19.03.2022 № 333, у редакції постанови Кабінету Міністрів України від 29.04.2022 № 490 https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/333-2022-%D0%BF#</p>
<p>Пільги ВПО у сфері освіти:</p> <ul style="list-style-type: none"> – особа має право на продовження здобуття певного освітнього рівня на території інших регіонів України за рахунок коштів державного бюджету або інших джерел фінансування. 		<p>Про вищу освіту. Закон України № 37-38, ст.2004, доповнений новою статтею 57-1 «Державні гарантії в умовах воєнного стану, надзвичайної ситуації або надзвичайного стану». https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2126-20#</p>
<p>Пільги ВПО під час проведення антитерористичної операції:</p> <ul style="list-style-type: none"> - житлова субсидія; - право на безкоштовне пільгове житло; - право на земельну ділянку; - пільга по кредитах. 		<p>Про забезпечення прав і свобод. Закон України № 1, ст.1, 2015. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1706-18#</p>

Соціальні послуги для ВПО

1	Послуга отримання статусу ВПО (онлайн в Дії/офлайн)	Додаток «Дія», розроблений разом з Міністерством цифрової трансформації, значно полегшив процес отримання соціальної допомоги та довідки для внутрішньо переміщених осіб, скоротивши час виконання цієї процедури всього до кількох днів.
2	Інформаційно-консультаційні та психологічні послуги	<ul style="list-style-type: none"> – Отримання консультацій від фахівців, таких як соціальні працівники, психологи, або юристи; направлення до відповідних соціальних та інших служб для вирішення питань; копіювання та сканування документів для відновлення або отримання різних соціальних пільг і тому подібне; – Фіксування даних на зовнішніх пристроях (з метою подальшої передачі до відповідних органів для відновлення документів, отримання соціальних виплат тощо); – Забезпечення зв'язку з родичами (через телефон, соціальні мережі, електронну пошту тощо), можливість
		<ul style="list-style-type: none"> – перегляду оперативних новин з рідного міста, доступ до інформації про рух транспорту (потяги, автобуси), можливість придбання квитків; – Надання послуг інформації не тільки на місцевому рівні, а також на регіональному, через веб-сайти Міністерства соціальної політики України, Кабінету Міністрів України та інших державних ресурсах, надання інформації щодо звернень ВПО з питань відновлення документів, переоформлення пенсій, отримання фінансової допомоги та інших питань.

Продовження Додатку Б

3	Медичні послуги	Гарантія можливості і легкості отримання ВПО пакету медичних послуг та ліків, що гарантовані державою (Програма медичних гарантій), відміна вимоги про наявність декларації з лікарем для отримання електронного направлення та рецепта, а також зняття необхідності реєстрації в цьому ЗОЗі.
4	Забезпечення тимчасовим житлом	Модернізація та оснащення комунальних та державних установ для перетворення їх у місця для проживання ВПО (кімнати і аудиторії у школах, дитячих садках, вищих навчальних закладах), виконання ремонтних робіт у гуртожитках; створення бази даних про доступність ночівлі та тимчасового притулку для ВПО.
5	Забезпечення харчування	Їжа та харчові пакети для ВПО готувалися у закладах державного та секторного керівництва, працюючи без вихідних та надаючи додаткову оплату; у школах забезпечувалось безкоштовне харчування дітей ВПО.
6	Освітні послуги для ВПО	Дистанційна освіта, можливість завершити навчання дистанційно.

**Декларація
академічної доброчесності
здобувача ступеня вищої освіти ЗНУ**

Я, Ланг Дар'я Андріївна, студентка 4 курсу, форма навчання заочна, факультет соціології та управління, спеціальність «соціальна робота», освітньо-професійна програма «соціальна робота», адреса електронної пошти: darinalang09@gmail.com,

– підтверджую, що написана мною кваліфікаційна робота на тему «Програми соціальної підтримки та адаптації внутрішньо переміщених осіб в умовах воєнного часу» відповідає вимогам академічної доброчесності та не містить порушень, що визначені у ст. 42 Закону України «Про освіту», зі змістом яких ознайомена;

– заявляю, що надана мною для перевірки електронна версія роботи є ідентичною її друкованій версії;

– згодна на перевірку моєї роботи на відповідність критеріям академічної доброчесності у будь-який спосіб, у тому числі за допомогою інтернет-системи, а також на архівування моєї роботи в базі даних цієї системи.

Дата _____ Підпис _____ ПІБ (студент) Ланг Д.А.

Дата _____ Підпис _____ ПІБ (науковий керівник) Руднєва А.О.